

KAMU POLİTİKASI ANALİZİNDE REFERANS ÇERÇEVELERİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ: “YERLİ VE MİLLİ” YENİ TÜRKİYE’DE YÜKSELEN MİLLİ SAVUNMA SANAYİİ POLİTİKALARI

Fethi Ufuk ÖZİŞİK*

Öz

Bu çalışmada kamu politikaları analizindeki referans çerçeveleri yaklaşımı çerçevesinde Türkiye’de Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısı ve Milli Savunma Sanayii alanındaki söylem ve politikaların bu anlatı içerisindeki konumu ve önemi açıklanmaya çalışılacaktır. Referans çerçeveleri yaklaşımında global referans çerçevesi ve ilgili sektör arasındaki uyumlaşmanın anlatılmasında bu iki seviye arasında bulunan ve her ikisi arasındaki koordinasyonu ve bütünleşmeyi sağlayan medyatörler önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda özellikle Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ve BAYKAR-Selçuk Bayraktar’ın medyatörlük işlevine odaklanılacaktır. Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısı, AK Parti ve onu destekleyen toplumsal kesimler için aynı zamanda Eski Türkiye olarak tarif edilen zihniyet ve aktörleri ile olan hegemonya mücadelesinde kullanılan önemli bir araç olma özelliği taşımaktadır. Çalışmada bu hegemonya mücadelesine de odaklanılacaktır. Milli Savunma Sanayii alanındaki gelişmelerin analizi de bu hegemonya mücadelesi içerisinde açıklanacaktır. Bununla birlikte tüm bu söylem ve icraatlar, tarihsel bir perspektif dâhilinde ele alınacaktır. Bu bağlamda kurumsal ve stratejik arka plana yer verilecek, konunun dış politika, ekonomi ve teknoloji alanına dair politikalar ile olan ilişkisinin ortaya konması ile de sunumda bir bütünsellik sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Kamu Politikası, Milli Savunma Sanayii, Referans Çerçevesi Yaklaşımı, Yeni Türkiye.

REFERENTIEL APPROACH IN PUBLIC POLICY ANALYSIS AND A TURKISH CASE: THE RISE OF THE DEFENSE INDUSTRY THROUGH NEW TURKEY (NATIVE AND NATIONAL) NARRATIVE

Abstract

Within the framework of the référentiel approach in public policy analysis, the main objective of this work would be to set up an analysis concerning the emergence of the New Turkey (“native” and “national”) narrative and the relationship of the National Defense Industry policies with the latter. With regard to the référentiel approach, the role of médiateurs who seek to constitute coordination and integration between the global level and the sectoral level is important. In this perspective, the

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ufuk.ozisik@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1633-5043>

role of President R.T. Erdoğan and the sectoral activities of the Baykar company and its CEO Selçuk Bayraktar will be explained and described. The New Turkey (native and national) narrative also presents itself as a discursive and strategic tool for AK Party and its supporters in their hegemonic struggle with the defenders and the supporters of the Old Turkey. The evolution and development of the National Defense Industry will be explained in the context of this hegemonic struggle. In addition, attention will also be paid to the historical perspective while looking at the institutional and strategical developments that have marked the evolution of the National Defense Industry. In this context, the explanation of the relations between the National Defense Industry and foreign policy as well as economic and technological policies will strengthen the analytical approach of this work.

Keywords: *Hegemony, National Defense Industry, New Turkey, Public Policy, Référentiel in Public Policy Analysis.*

Giriş

Türkiye’de AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesinden itibaren günümüze uzanacak şekilde önemli değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişimler demokratikleşme, asker-sivil ilişkileri, kamu yönetimi, ekonomik kalkınma, Kürt Sorunu ve dış politika gibi birçok alanı etkilemektedir. Yaklaşık yirmi bir yıldır süren kesintisiz iktidar olma süreci boyunca AK Parti’nin siyasetinde, söylemlerinde, devlet algısında, değer ve normlar hiyerarşisinde ve de en önemlisi uyguladığı kamu politikalarında da kayda değer kırılmalar ve değişimler yaşanmıştır. Kamu politikaları üzerinden bu değişimleri açıklamak ve analiz etmek önem arz etmektedir. Çünkü siyasetin, söylemlerin ve sosyal, ekonomik ve ideolojik hedeflerin en somut şekildeki yansımalarını kamu politikaları özelinde teşhis etmek mümkündür. Kamu politikası analizi çalışmalarının en çok yoğunlaştığı sorunsallardan biri de değişimdir (Hassenteufel, 2021, s. 223-224). Neden, nasıl ve niçin kamu politikalarında değişim yaşanmaktadır? Bu değişime neden olan faktörler nelerdir? Değişim sürecinde rol alan aktörlerin işlevi, kendi aralarındaki etkileşimleri nasıl bir rol oynamaktadır? Fikirler ve bilişsel unsurlar bağlamında değişimin kökenlerinde neler yer almaktadır? Bir kamu politikasında yaşanan değişime etki eden bağlamsal unsurlar (politik bağlam, ekonomik bağlam, kültürel bağlam, jeopolitik bağlam vb.) nelerdir?

Kamu politikası analizinde değişim sorunsalına odaklanan en önemli yaklaşımlardan biri referans çerçeveleri yaklaşımıdır. Kamu politikalarının siyasal doğasını açıklamaya odaklanan referans çerçevesi yaklaşımı Fransa’da Kamusal Eylem ekolünün bünyesinde geliştirilmiş bir analiz yöntemidir. Buna göre politika süreci aslında bir global referans çerçevesinin (*référentiel*) etkisinde şekillenmektedir. Politika sürecinden bulunan aktörlerin yönelimleri sadece bünyesinde buldukları örgüte (~kurum/yapı) özel bir norm dizgesine ya da diğer aktörlerle süregiden pazarlıklara indirgenemez. Aktörlerin sadece reaktif tutum ve stratejilere sahip olmadığı, diğer aktörlerden (ve buldukları örgütünden) bağımsız olarak sahip oldukları bazı normlar, tercihler ve

öncelikler olduğu savı ortaya konur. Aktörlerin sahip oldukları bu değerler de devletin eylemleri ile üretilen bir kavram çerçevesi tarafından şekillenir. Dolayısıyla, aktörlerin algısal ve bilişsel özelliklerinin devletin eylemlerinin etkisinde olduğu iddia edilir (Bayraktar, 2013, s. 119). Yerleşik bir makro referans çerçevesinin sadece aktörlerin eylem, düşünüş ve davranışlarına değil sektörler düzeyinde kamu politikalarına da etki edeceği öne sürülür.

Yukarıda da değinildiği üzere Türkiye’nin son yirmi yılı birçok kamu politikası alanında önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Ancak ilgili alandaki literatür incelendiğinde bu sürecin genellikle indirgemeci ve had safhada politize ve ideolojik bir kavrayışla ele alındığı gözlemlenmektedir. AK Parti politikalarını 1980’lerde yükselişe geçen neo-liberal düşünce ve pratiklerin “devamı”, “taşyıcısı” olarak gören çalışmalar (Altıok, 2007; Ataay, 2015; Bedirhanoglu, 2009; Yıldırım, 2009) bunun bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devamında, özellikle Gezi olaylarının ertesinde ortaya konan söylem ve politikaları “otoriter sapma”, “popülizm”, “neo-liberal popülizm”, “hibrit rejim” veya “rekabetçi otoriteryanizm” gibi kavramlara indirgeyen çalışmaların bir takım yerli ve yabancı akademik çevrelerde – elbette medyada da- önemli bir yer kapladığı rahatlıkla saptanabilir. (Eissenstat, 2017; Esen ve Gümüşçü, 2016; Özbudun, 2015; Somer, 2016). Oysa hem bu tezleri çürütebilecek birçok toplumsal, siyasal ve ekonomik veri bulunmaktadır hem de sözü edilen bu değişimlerin politik ve ideolojik kaygılardan arınmış, nesnel bir gözleme dayalı ve çok boyutlu bir biçimde analiz edilmesine ve kayda geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu değişimleri kamu politikası analizi ve referans çerçevesi yaklaşımıyla açıklamaya çalışmanın önemi de tam da burada belirginleşmektedir.

AK Parti hükümetlerinin söylem ve politikalarına bakıldığında birbirini takip eden iki temel dönem karşımıza çıkmaktadır. 2002 ve 2013/2015/2016 dönemi olarak belirlenebilecek ilk dönemde, siyasal sistemin normalleşmesini-demokratikleşmesini önceleyen, Avrupa Birliği (AB) sürecini arkasına alan, yerleşme ve kamu yönetimi reformlarını kapsayan, en nihayetinde demokratikleşme, liberalleşme ve Avrupalılaştırma eksenine oturan bir global referans çerçevesi benimsenmiştir. 2013 (Gezi olayları) / 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri / 2016 (15 Temmuz Darbe ve İşgal Girişimi) ile başlayıp günümüze uzanan ikinci dönem ise Yeni Türkiye söyleminin yerleşmeye başladığı, milliyetçi-muhafazakâr/devletçi değer ve normların ön plana çıkarıldığı, bunun doğrultusunda da “Yerli ve Milli Yeni Türkiye” anlatısını ve vizyonunu öne çıkaran bir referans çerçevesinin ortaya konduğu bir dönemdir (Özışık, 2021).

Yerlilik ve millilik kavramları aslında Türk siyasal hayatında farklı dönemlerde hem siyasi aktörlerin hem de muhafazakâr ve milliyetçi fikir insanlarının üzerinde durmuş oldukları kavramlardır. Tepeden inme ve dayatmacı bir Batılılaşma siyaseti ve söyleminin karşısında yerlilik ve millilik özellikle muhafazakâr düşünürlerin (Cemil Meriç, İsmet Özel, Remzi Oğuz Arık vb.) önemle üzerinde durdukları kavramlar olmuşlardır. Yerlilik ve

millilik anti-empyralist çizgideki sol kesimler tarafından da belli dönemlerde atfı yapılan kavramlardır. Günümüz itibarıyla ABD-NATO karşıtı bir çizgide bulunan Vatan Partisi'nin doğrudan ya da dolaylı biçimde siyasi iktidarın belli politikalarına destek vermesi bu çerçevede bir ilintiye örnek olarak gösterilebilir. Yine AK Parti'ye nazaran daha ileri düzeyde muhafazakâr ve İslamcı bir çizgide bulunan Yeniden Refah Partisi'nin de son seçimlerde iktidarla ittifak kurmasının arkasında “içerideki ve dışarıdaki tehditlere” karşı yerli ve milli bir duruş sergileme çizgisinde işbirliği kurmak amacının yattığı gözlemlenebilmektedir. Bora'ya (2017, s. 446) göre, “yerliliğin kökü, Cumhuriyet döneminin ilk evresine kadar geri giden, milli oluşun otantisitesine dayalı muhafazakâr milliyetçilik düşüncesi içinde aranabilir. Öte yandan, bu mefhumla ilgili olarak konumlandırma müşküllerinin varlığı fark edilir. Yerlilik, milliyetçilik ile muhafazakârlığın kesişimine müsait olduğu gibi, yerleşik milliyetçi-muhafazakâr sentezler karşısında, onları doğal bulmayan bir tedirginliği üzerinde taşır. Öte yandan, sağcı olmayan politik duruşlar açısından da, otantikliği ve sağlam/nesnel bir zemine dayanmayı ima edişle pekâlâ cazibeli bir mefhumdur.” Yine Bora'ya (2017, s. 452-453) göre, “İslamcı ve milliyetçi-muhafazakâr söylemdeki yerlilik izleğinde de milliyetçiliğin popüler yanı görülebilir. Yerlilik mefhumu, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal düzeninde Müslüman halkın horlanarak seçkinler katından dışlanmış olmasını belirtmek gibi bir işlevi de üstlenmiştir.” AK Parti'nin yerlilik ve milliliğe yapmış olduğu vurgunun içinde önceki dönemlerde bu kavramlara yüklenen önem ve anlamların belli oranda var olduğu ifade edilebilir. AK Parti'nin Yeni Türkiye'deki yerlilik ve millilik kendi içinde bir yandan muhafazakâr düşünce geleneğinde önemli bir yer tutan Batılılaşma siyasetine dair eleştirel tutumu barındırırken diğer yandan anti-empyralist sol siyasi söylemlerde kendine yer edinmiş “Tam Bağımsız Türkiye” iddiasıyla da bazı paralellikler göstermektedir. Ancak, AK Parti döneminde özellikle MHP ile kurulan Cumhur İttifakı sonrasında daha yoğun şekilde üzerinde durulan yerlilik ve milliliğin kendi döneminin siyasi ve ekonomik koşulları ile birlikte açıklanması önemlidir. Yerlilik ve millilik hem yurt içindeki siyasi ve ideolojik mücadele bağlamında hem de dış politika ve uluslararası arenadaki duruş ve tutumlar çerçevesinde işlevsel bir nitelik taşımaktadır. İç siyasette yerlilik ve millilik üzerinden Carl Schmitt'in dost/düşman ayırımına benzer bir siyasi kamplaşma oluşurken, dış siyasette bunun yansıması metnin devamında ifade olunacağı üzere “Türkiye Yüzyılı” ve “Türkiye Ekseni” gibi söylem ve stratejilerde kendini göstermektedir.

“Yerli ve Milli Yeni Türkiye” olarak giderek yerleşik hale gelen ve toplumun birçok kesiminde karşılık bulma iddiasında olan bu global referans çerçevesi ile sektörel boyutta en yoğun şekilde uyumlaşması gerçekleşen alanlardan biri olarak karşımıza Milli Savunma Sanayii çıkmaktadır. Yerlilik ve millilik oranının bu alanda 2002'den günümüze uzanacak şekilde sıçramalı ve düzenli bir artış göstermiş olması bu yoğunluğu kanıtlar niteliktedir. Milli Savunma Sanayiinin AK Parti hükümetleriyle birlikte yaşamış olduğu dönüşüm Yerli ve Milli Yeni Türkiye'nin sadece bir söylem veya politika

anlatısı olarak kalmayıp kamu politikalarına doğrudan etki eden bir global referans çerçevesi haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada Yerli ve Milli Yeni Türkiye’nin, Milli Savunma Sanayii politikaları ve uygulamaları özelinde global bir referans çerçevesi olarak kamu politikaları üzerindeki belirleyiciliği ortaya konulacaktır. Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısı ile savunma sanayinin ilişkisi nasıl tanımlanabilir? Global-sektörel referans çerçevesi uyumlaşması nasıl sağlanmaktadır? Yerli ve milli savunma sanayiinin yükselişinin tarihsel, kurumsal ve stratejik arka planında neler yer almaktadır? Dış politika ve ekonomideki ihtiyaç ve yönelimlerin Milli Savunma Sanayii’ndeki politikalara etkisi nasıl açıklanabilir? AK Parti ve R.T. Erdoğan ile onları destekleyen toplumsal kesimlerin hegemonya mücadelesinde Milli Savunma Sanayii’ndeki atılım ve başarıların ne tür bir işlevi vardır? Çalışmada bu sorulara yanıt aranacaktır. Bu bağlamda ilk olarak referans çerçevesi yaklaşımı genel olarak tanımlanacak ve teorik çerçeve sunulacaktır. Bunu takiben Yerli ve Milli Yeni Türkiye’nin 2002’den günümüze nasıl egemen bir referans çerçevesi olarak yerleşik hale geldiği açıklanacaktır. Devamında ise global referans çerçevesi ile Milli Savunma Sanayii politikalarının “uyumlaşması” global referans çerçevesi-sektörel referans çerçevesi ilişkileri üzerinden tespit edilecektir. Bu noktada öncelikle Türkiye’deki Milli Savunma Sanayii politikaları ve uygulamaları tarihsel bir perspektif dâhilinde ele alınacak, kurumsal ve stratejik düzenlemeler ile belli kırılma noktalarına odaklanılacaktır. Bu alana en çok etki eden dış politika dinamikleri ve konjonktürel gelişmeler de incelemede kendine yer bulacaktır. Son olarak, sektörün global referans çerçevesine uyumlaşması noktasında “medyatör” işlevini yürüten iki önemli aktörün (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve BAYKAR – Selçuk Bayraktar) söylem ve faaliyetleri incelenerek analiz tamamlanacaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerine öncelik verilmiştir. Tarihsel veriler ve gelişmelere önem verilmiş, kalkınma planları ve benzeri kaynaklardan yararlanılarak kritik önemdeki değerlendirmelere de vurgu yapılmıştır. Aktörlerin söylemleri de metin içinde alıntılanarak çalışmada öne çıkarılmaya çalışılan tespit ve analizlere katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

1. REFERANS ÇERÇEVELERİ YAKLAŞIMI İŞİĞİNDA AK PARTİ HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE SÖYLEM VE KAMU POLİTİKALARINDAKİ DÖNÜŞÜM

Bu bölümde ilk olarak kamu politikası analizinde referans çerçeveleri yaklaşımı genel özellikleriyle tanımlanacaktır. Sonrasında ise AK Parti hükümetleri döneminde geliştirilen Yeni Türkiye söyleminin ortaya çıkış dinamiklerini ve bu söylemin kamu politikalarına olan yansımalarına değinilecektir.

1.1. Kamusal Eylemler (Grenoble) Ekolü ve Referans Çerçevesleri Yaklaşımının Temel Özellikleri

Devleti, eylemleri ve etkinlikleri üzerinden okumaya soyunan bu akım Grenoble'daki Mekân Düzenlemesi Hakkında Etütler ve Araştırmalar Merkezi – CERAT bünyesinde doğmuştur. CERAT, örgüt sosyolojisi yaklaşımının aktörlere atfettiği belirleyici özerkliğin, kamu politikalarının siyasal doğasını görmezden geldiği savından hareket eder. Bayraktar'a (2013) göre, Kamusal Eylem ekolü, sürecin aslında makro bir referans çerçevesinin (*référentiel* - referansiyel) etkisinde şekillendiği iddiasında bulunur. Bu referans çerçevesi kavramı bilişsel ve normatif bir bütüne uzanan planlama, sosyalleştirme mekanizmaları geliştirme gibi bazı süreçlerin kamu politikalarını etkilediğini göstermeye yarar (Surel, 2006, s. 81). Referans çerçevesi örgütten ve örgüt içi ilişkilerden özerk olabilecek daha makro bir boyuta işaret eder. Bu anlamda referans çerçevesi ile kamu politikalarının bireysel tutumların basit toplamı olmadığı, aktörlerin de içinde buldukları evrenin nesnesi olduklarını, ondan doğrudan etkilendiklerini savunur. Bu evren, somut bir gerçeklikten öte, referans çerçevesinin normatif filtresinden geçen gerçeğin temsilidir. Aktörlerin gerçekliği, bu gerçeklik içindeki yerlerini ve dünyanın aslında nasıl olması gerektiği yönündeki algılarının tümü bireysel olarak oluşmaz. Aksine bunlar kamusal eylemlerin bilişsel ve normatif nitelikleri ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle, aktörlerin olanla, olması gerekeni yorumlama tarzı devletin eylemleri ile üretilir (Muller, 2000, s. 195). Bu yaklaşımın aynı zamanda "bilişsel" yaklaşım olarak adlandırılmasının sebebi de budur. Başka bir deyişle, dünyayı nasıl gördüğümüzü belirleyen bir değerler dizgesidir referans çerçevesi (Bayraktar, 2013, s. 119).

Muller referans çerçevesini şekillendiren ve her zaman da politikanın doğasının dört farklı unsur üzerinden şekillendiğini iddia eder. Referans çerçevesini ilk başta etkileyen en önemli faktör haliyle o toplumun sahip olduğu değerler silsilesidir. İyinin, kötünün, arzu edilenin ve kaçınılanın ne olduğu referans çerçevesinin karakterini doğrudan etkiler. Bu değerler, belli eylemler üzerinden hayata geçtiğinde referans çerçevesinde etkili olan normlara dönüşürler. Normlar, eylemleri doğuracak ve temellendirecektir. Bu eylemlerin üzerinden ortaya çıkan nedensellik bağları bir eylem kuramı oluşturan algoritmaları hayata geçirir. Algoritmalar değer ve normlara dayanan nedensellik bağını ortaya koyar. Son olarak imgeler de referans çerçevesinin oluşumunda etkilidir ve önceki üç boyutun da bir nevi dışavurumunu yansıtır. İmgeler, çeşitli görüntüler, karikatürler, reklamlar ve semboller aracılığıyla diğer üç unsuru da kapsayan ve yansıtan "kısaltmalardır". İşte bu dört bileşen, referans çerçevesinin nasıl şekillendiğini ortaya koymanın yanı sıra, bunun analitik olarak nasıl inceleneceğine dair de ipuçları verir (Muller, 2013, s. 56-57). Bu dört katmanlı yapının bütününe veya belli boyutlarına odaklanarak, politikanın temelindeki referans çerçevesine bir araştırma nesnesi olarak yaklaşmak mümkün olacaktır.

Örneğin Muller (2013), Fransa’daki tarım politikalarının 1950’li ve 1960’lı yıllardaki dönüşümünü incelerken bu politikaları biçimlendiren modernleşme referansiyelini (global referans çerçevesi) öne çıkarır. Buna göre toplumu ve ekonomiyi modernleştirme hedefi içinde tarım alanındaki kimliklerin, ekipmanların ve önceliklerin de modernleştirme hedefiyle uyumlu hale gelmesi gereğine olan inanç tarım sektörünü de yeniden biçimlendirmiştir.

Referans çerçevesi yaklaşımında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli konu da, referans çerçevesinin sadece fikirler düzeyinde açıklanmasının eksik kalacak olmasıdır. Referans çerçevesi, toplumsal ve siyasi çatışmalar çerçevesinde gerçekleşen bir inşa etme/var olanı değiştirme çalışmasının sonucu olarak ortaya çıkar. Egemen ve baskın bir referans çerçevesinin yerleşik hale gelmesi ilgili konu ve sektörde güçlü ve dominant pozisyona geçen/geçmekte olan aktör ve aktör gruplarının iktidar mücadelesi bağlamında gerçekleşir. Sektör düzeyinde gerçekleşen bir referans değişimini sağlayan esas şey, sektörel düzeyde makro referans çerçevesi ile uyumlu şekilde çalışan aktörlerin “hegemonik” eylemleridir. Jobert ve Muller, bu aktörleri “medyatörler” (*médiateurs*) olarak tanımlamaktadırlar. Medyatörler, referans tanımlanma sürecine aktif olarak katılırlar. Fikri düzeyde bu sürece etki etmelerinin yanında, medyatörler kendi konumlarını da baskın ve egemen hale getirirler. Medyatörlerin siyasi ve toplumsal kimlikleri ile referansın genel karakteristik özellikleri birbiriyle iç içe geçecektir. Medyatörlerin normatif ve bilişsel düzeydeki çalışmaları, yine aynı medyatörlerin ilgili sektörde güçlü ve baskın konuma gelmeleriyle paralel şekilde gerçekleşir. Bu bakımdan, referans çerçevesi oluşturmak aslında her zaman hegemonik bir arayış ve mücadeleyi de kapsar. Bir aktör/aktör grubu sektörün liderliğini referans çerçevesini tanımladığı için almaktadır ancak aynı zamanda bu aktör/aktör grubu ilgili sektörde güçlü ve baskın hale geldiği için de onun taşıyıcısı olduğu fikirler ve dünya görüşü yeni normlar haline gelirler. Dolayısıyla hem global referans çerçevesinin oluşumu hem de sektörel uyumlaşma sadece fikirler düzeyine indirgenemez. Fikri ve bilişsel boyutun çıkarlar ve çıkar mücadeleleri ile doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Referans çerçevesinin oluşum ve baskın hale gelmesi sürecinde güç/iktidar mücadelelerini şekillendiren çıkar ilişkileri ve çatışmalarının da merkezi bir rol oynadığını gözden kaçırmamak gerekir. Her bir sektör ve kamu politikası global referans çerçevesinin genel yönelimleri ile uyumlu hale gelme baskısı ile karşı karşıya kalır. Global ve sektörel arasındaki bu uyumlaşma ilişkisinde de medyatörler en önemli işlevi görürler (Jobert ve Muller, 1987, s. 71-72).

1.2. AK Parti Hükümetleri Döneminde Hegemonik Bir Mücadele Aracı Olarak Yerli ve Milli Yeni Türkiye Anlatısı ve Kamu Politikaları

AK Parti’nin 2002 yılından beri devam eden iktidarları boyunca en sık ve verimli şekilde kullandığı araçlardan biri siyasal iletişim ve propaganda faaliyetleri olmuştur. AK Parti’yi ve R.T. Erdoğan’ı belki de diğer siyasi partilerden olumlu yönde en çok ayırıştıran özelliklerinden biri seçmenlerle

sürekli ve başarılı şekilde kurulan ve yeniden üretilen bu siyasal iletişim faaliyetidir. Bu siyasal iletişimin en önemli özelliği, toplumun önemli bir kesiminin duyarlılıkları, hassasiyetleri ve hedefleriyle örtüşen, partinin ilintili olduğu toplumsal kesimlerin bir “parçası” hatta “savunucusu” olduğu algısını yaratan ve üreten bir iletişim becerisinin varlığıdır. Parti ve toplum arasında, “duygu birliği” ya da “duygudaşlık” olarak da ifade edilebilecek bu olguyu, söz ve eylem arasındaki bütünleşme de beslemektedir. Yıldırım’a (2012, s. 218) göre de “AK Parti, sadece bir siyasal parti olmayıp, aynı zamanda bir sosyal hareket özelliği de taşıdığından, mesajında her zaman mahalli değerleri yedeğine almak suretiyle millileşen (toplumsallaşan) bir kitle hareketinin dili ve üslubu bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle olan şey, mahalli olanın millileşmesinden daha fazla şekilde milli kavramının Türk modernleşirmecilerinin soyut ve müphem kullanımından farklı olarak, kültürel ve sosyal olarak gerçeklik kazanmasıdır.” AK Parti’nin 2002 yılından günümüze uzanan seçim kampanyalarında ve reklam filmlerinde geleneksel değer ve sembollerden, Türk-İslam tarihinin önemli anlarından ve şahsiyetlerinden yararlanılmakta ve bu iletişim stratejisi ile Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısına görsel bir boyut da eklenmektedir. Son olarak 2023 milletvekilliği genel seçimleri ve başkanlık seçimi kampanyası kapsamında Mustafa Kemal Atatürk’ün de ön planda olduğu bir reklam filmi kullanılmış ve burada AK Parti’nin icraatları ve vizyonu ile kurucu lider arasında bir ilişki sağlanmaya çalışılmıştır (Ulusal Kanal, 2023). Bütün bunlar aslında partinin siyasal stratejisinin pragmatik ve esnek bir biçimde toplumun farklı kesimlerini kapsama iddiasında olduğunu da göstermektedir.

Bu bağlamda hem kendi kimliğini inşa etme hem de bu kimliği ve devamında icraatlarını kamuoyuna ve halka duyurma noktasında AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan’ın bu faaliyetlerini “Yeni Türkiye” anlatısı çerçevesinde ele almak önemlidir. Bunun sebeplerinden biri Yeni Türkiye anlatısının AK Parti’nin iktidar mücadelesi çerçevesinde hem araçsal hem de ideolojik bir fonksiyonunun olmasıdır. AK Parti’nin Yeni Türkiye anlatısının temelinde “Eski Türkiye” olarak tanımlanan yapı ve onun siyasal, kurumsal, askeri ve toplumsal unsurlarıyla girilen mücadele ve çatışma yer almaktadır. AK Parti’nin yukarıda sözü edilen ilk dönemi boyunca (2002-2013/2015/2016) öncelikli olarak yoğunlaştığı konular olarak askeri vesayet ve “statüko” ile mücadele karşımıza çıkmaktadır. İktidarın ilk döneminde gerçekleşmemiş darbe girişimleri (Balyoz ve Kafes vb.), Ergenekon davaları, Cumhuriyet mitingleri ve parti kapatma davası gibi olaylar ve gelişmeler, AK Parti’nin aslında kendini sürekli olarak tehdit altında hissettiği bir dönemi tarif eder. Askeri vesayet ve statüko ile girilen bu mücadelede ise karşı hamleler olarak sistemin demokratikleştirilmesi yönünde atılan sürekli adımlar, AB süreci ve başarılı ekonomi politikaları yer almıştır. Batılı ülkeler ve AB ile olan ilişkiler, istikrarlı ekonomik büyüme ve seçim başarıları bu sancılı dönemin aşılmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönem boyunca AK Parti, Eski Türkiye olarak tanımladığı yapı/zihniyet karşısında hem kendi varlığını konsolide etme hem de sürekli olarak bir meşruiyet kazanma arayışı içinde

olmuştur. Bu meşruiyet krizlerinin aşılmasında kendilerini liberal sol olarak tanımlayan entelektüel çevrelerin de katkısı olmuştur. Eski Türkiye’nin ideolojik dokusunu belirleyen otoriter Kemalist politika ve statükocu uygulamalar, askeri vesayet ve “bürokratik oligarşi” ile girilen mücadeleye, demokratikleşme alanında atılan adımlara bu çevreler 2011 Anayasa Referandumu’nda da “Yetmez ama evet” sloganıyla destek vermişlerdir. 2013 Gezi olaylarına kadar iktidarın kurmuş olduğu bu ittifaklar hem ülke içinde hem ülke dışında meşruluk krizlerinin aşılması noktasında katkıda bulunmuştur. Bu dönemi genel olarak karakterize eden temel değerler olarak Avrupa Birliği (AB’ye uyum, Avrupalılaşma), demokratikleşme, sivilleşme-normalleşme ve refahın artırılması karşımıza çıkmaktadır. Bu değerler, bunlarla uyumlu olan/uyumlu hale gelen birçok kamu politikası ve uygulama ile rıza ve meşruluk üretiminin temel unsurları olmuştur. Bu dönemde elde edilen başarı ve kazanımlar “Yeni Türkiye”nin oluşumunda öncü adımlar olarak değerlendirilebilir. Yeni Türkiye söylemi de 2013 yılından itibaren iktidar ve destekçileri tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. Bu söylem bütün bu dönem boyunca yapılanları ve yaşananları anlamlandırma ve “hikâyelendirme” işlevi görmüştür. Eski Türkiye olarak “öncesini” ve “kötüyü”, bununla girilen mücadeleleri ve kazanımları, devamında da “takip edilmesi gereken yolu ve geleceği” tasvir eden bir kavram olarak hem bir siyasal iletişim aracı hem de iktidar mücadelesinde söz üstünlüğü kurma arayışı olarak Yeni Türkiye anlatısını özetleyebiliriz. Ancak 2013 Gezi olayları ve devamında MİT Krizi ve 17-25 Aralık kumpası ile beraber önemli bir kırılmanın eşiğine gelinmiştir. Bu hadiseler, ilk olarak AK Parti’nin de içinde yer aldığı yukarıda ifade edilen iktidar bloğunun bazı unsurlarının devre dışı kalmasını beraberinde getirmiştir. Hem liberal sol olarak tarif edilen entelektüel çevreler hem de “cemaat” olarak bilinen yapı ile olan ilişkiler geri dönülemez bir biçimde bozulmuştur. Parti içinde de ilk ayrışmalar ve bölünmeler bu dönemde başlamıştır. Bu süreç aynı zaman çok hassas bir mesele olan Kürt sorunu ile ilgili olarak Çözüm Süreci’nin de yaşandığı bir dönemi kapsamıştır. Demokratikleşme adımlarının belki de en meşakkatli ve tartışmalı adımlarından biri olan Çözüm Süreci, Yeni Türkiye söyleminin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Ancak 7 Haziran 2015 seçimleri sonucu iktidarın ilk kez mecliste tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamaması ve devamında bölgede yaşanan terör eylemleri nedeniyle Çözüm Süreci politikası da durdurulmuştur. Bu kriz dönemini taçlandıran en mühim hadise de 15 Temmuz 2016’da FETÖ kaynaklı darbe ve işgal girişimi olmuştur. Halkın direnişi ile başarısız kılınan bu girişimin devamında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), iktidara olan desteğini belirtmiş ve 2017’de gerçekleşecek olan hükümet sistemi değişikliğini içeren Anayasa referandumunun fitilini de ateşlemiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin yürürlüğe girmesiyle öncesinde AK Parti ve MHP tarafından kurulan Cumhuriyet İttifakı egemen iktidar bloğunun yapısının dönüşümünü taçlandırmıştır. Başarısız darbe ve işgal girişiminin yarattığı travma devletin bekasına verilen öncelik etrafında daha güvenlikçi, devletçi ve milliyetçi

unsurlara öncelik veren bir söylemi Yeni Türkiye anlatısına entegre etmiştir. “Yerlilik” ve “millilik” kavramlarının ön plana çıkarıldığı bu ikinci dönem ise FETÖ ile girilen mücadele, ekonomik sorunlar (döviz kurundaki dalgalanmalar, enflasyon, faiz tartışmaları), Kuzey Suriye’deki TSK operasyonları ve harekâtlar, S-400 Krizi, Doğu Akdeniz’deki doğalgaz kaynakları üzerinden Yunanistan ve Fransa gibi ülkelerle tırmanan gerilimler ile şekillenmiştir. Yerli ve Milli söyleminin ön plana çıkması ile beraber ülke içindeki muhalefet unsurlarına karşı söylemler sertleşmeye başlamıştır (Özışık, 2021, s. 226-230). Bunun yanında Batı ittifakı ile olan ilişkilerde yaşanan gerilimler ve çıkar çatışmaları sonucunda “Türkiye Ekseni” kavramı etrafında daha bağımsız ve pragmatist bir dış politika anlayışı da benimsenmeye başlanmıştır. Ekonomi anlayışında da “Türkiye Ekonomi Modeli” ön plana çıkarılmıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar alanında da ülkenin dış piyasalara olan bağımlılığını azaltmak amacıyla Berat Albayrak’ın bakanlığı döneminden başlayarak daha sonra devam ettirilen yatırım ve projeler uygulamaya konulmuştur (Karadeniz’deki doğalgaz keşifleri, Doğu Akdeniz’deki gaz arama faaliyetleri vb.). Türkiye’nin ilk yerli ve milli otomobili olarak TOGG Projesi de hayata geçirilmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Milli Savunma Sanayinde de yerli-milli atılımlar ve projelerin sayısında da hızlı bir artış gerçekleşmiştir.

Bütün bu gelişmeleri Gramsci’nin hegemonya kavramı ve referans çerçevesi yaklaşımı ile ele almak mümkündür (Özışık, 2021, s. 217). Referans çerçevesi yaklaşımına göre hâkim bir referans çerçevesinin hem makro düzeyde hem de sektörel düzeyde tesis edilmesinin hegemonik eylemler ve ilişkiler ile gerçekleştiği yukarıda ifade edilmişti. AK Parti’nin Yeni Türkiye söylemini de bu hegemonik eylemlerin odağında görmek mümkündür. Yeni Türkiye söyleminin zaman içinde yerlilik ve millilik kavramlarına yoğunlaşması da bu hegemonya mücadelesinin bir yansıması olarak görülebilir. Tam da bu noktada Yeni Türkiye söylemi ve bu söylemin içeriğini dolduracak kamu politikaları ve uygulamalar anlam kazanmaktadır. Özellikle 15 Temmuz’dan sonra AK Parti’nin ve ona destek veren kesimlerin bu dönemde sivil toplum, sosyo-kültürel alanlarda, semboller ve medya alanlarında buldukları girişimler önemlidir. Yerli ve Milli Yeni Türkiye’de milliyetçi/muhafazakâr değerlere dayalı, sadece Cumhuriyet dönemiyle sınırlı kalmayan bin yıllık Türk/İslam medeniyetini ve bunun çeşitli unsurlarını da (Malazgirt ve Kut-ül Amare gibi askeri zaferlerin kutlanmaya ve anılmaya başlanması gibi) ön plana çıkararak bir tarih anlayışı ortaya konmaktadır. Hem devletin hem de sivil toplum unsurlarının bu anlayışı benimsenip yaygınlaştırmaya çalışması gözlemlenmektedir. Çeşitli özel kanallarda ve TRT bünyesinde yapılmış gerçekleştirilen, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminin önemli dönemlerini ve şahsiyetlerini konu alan yapımlar da bu çerçevede düşünülebilir. 15 Temmuz’un Demokrasi ve Şehitleri Anma Günü olarak belirlenmesi hatta 15 Temmuz’daki direnişi “İkinci Kurtuluş Savaşı” olarak benimseyen söylemlerin ileri sürülmesi de bu anlamda manidardır. Beştepe’de inşa edilen yeni Cumhurbaşkanlığı yerleşkesinin İslami köklere

dayanan ve Osmanlı dönemini çağrıştıran “Cumhurbaşkanlığı Külliyesi” olarak adlandırılması da bir tesadüf değildir. Yabancı devlet başkanlarının ağırlanması sırasında Osmanlı-Türk imparatorluklarında bulunan askeri üniformalar taşıyan askerlerin arka planda görünüyorması da anlamlıdır. Mimari alanda ise İstanbul Boğazı’nda inşa edilen üçüncü köprünün Yavuz Sultan Selim Köprüsü olarak adlandırılması, Osman Gazi Köprüsü, Çanakkale Köprüsü, Büyük Çamlıca Camii gibi hamleler de önemli sembolik anlamlar taşımaktadır. Yerli ve Milli Yeni Türkiye’nin “büyük, güçlü, muasır medeniyetler seviyesini aşacak, müreffeh ve yerli-millî değerlere dayalı tam bağımsız bir ülke olma” iddiasını güçlendirecek ve “kanıtlayacak” önemli hamleler arasında şunlar sıralanabilmektedir: Şehir Hastaneleri, Millet Bahçeleri ve Kütüphaneleri, büyük ölçekli altyapı ve ulaşım projeleri, İstanbul Finans Merkezi, TEKNOFEST etkinlikleri... Tüm bu hamleler ve politikalar yoluyla söylem düzeyinde kendini göstermiş olan Yeni Türkiye’nin özellikle 2016’dan itibaren hemen hemen her alanda, her kamu politikasında ve farklı toplumsal kesimlerin anlam ve duygu dünyasında “belirleyici”, “yönlendirici” ve “etkileyici” bir global referans çerçevesi haline dönüştüğünü ileri sürmek mümkündür (Özışık, 2021, s. 233-236). Bu çerçevenin değerler sistemi, normları, algoritmaları ve imgeleri artık net bir şekilde ortaya çıkmış haldedir. Her bir sektörde devletin hem söylem hem de politikalarıyla desteklediği, “uyulması ve benimsenmesi beklenen” norm olarak sabitlediği yerlilik ve milliliğin ve tabii ki Yeni Türkiye ile özdeşleştirilen bütün değer ve anlam dünyalarının “arzu edilen” ve “hedeflenen” ilkeler olarak hâkim ve dominant bir konuma geldiği söylenebilmektedir. Gramsci’ye göre iktidar somut olan, doğrudan gücünü hissettiren ve uygulayan bir yapıyken hegemonya rızanın kazanılması ile ilgili bir süreçtir. Devletin ve hâkim sınıfın gücünün kaynağı hegemonya dışı ve hâkimiyet altında bulunan sivil toplumun ve toplumsal sınıfların rızasının sağlanmasındadır (Gramsci, 1971, s. 238). Bu bağlamda hegemonya kurma, rıza üretme ve meşruluk kazanma becerisi toplumun farklı ve birbiriyle çatışabilen kesimlerini belirli bir toplumsal hedef, birliktelik hali ve duygusunda birleştirebilmekten ve tüm bunları sadece zor kullanarak değil ikna yoluyla da sağlayabilmekten geçmektedir. “Yerli ve Milli Yeni Türkiye” referans çerçevesinin bu noktada sektörel düzeyde en belirgin, yaygın ve etkin şekilde yansımalarının olduğu alanların başında da Milli Savunma Sanayii ve bu alandaki başarılı icraatlar gelmektedir. Milli Savunma Sanayii alanı belki de toplumsal kabul ve birlikteliğin en somut olarak karşımıza çıktığı alanların başında yer almaktadır.

2. TARİHSEL PERSPEKTİF, DIŞ POLİTİKA VE KURUMSAL DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE MİLLİ SAVUNMA SANAYİİ POLİTİKALARI

Bu bölümde AK Parti döneminde yükselişe geçen savunma sanayii politikalarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimiyle birlikte son dönemde bu

yükselişin altyapısını oluşturan düzenlemeler ve stratejiler ortaya konacaktır. Ayrıca savunma sanayii politikaları ile dış politikadaki yaklaşımlar arasındaki ilişkiye de vurgu yapılacaktır.

2.1. Erken Cumhuriyet Döneminden 2002'ye Tarihsel Gelişmeler ve Batı ile İlişkiler Bağlamında Dışa Bağımlı Savunma Sanayii

Milli Savunma Sanayii politikalarında son dönemde yaşanan stratejik dönüşüm ile birlikte yerli ve milli üretimde gözlemlenen kayda değer artışın arkasında Cumhuriyet döneminde yaşanan birçok kritik gelişme ve dış politikaya ilişkin hususlar da yer almaktadır. AK Parti dönemi icraatlarını (2002'den günümüze) ve bu dönemde yaşanan olumlu ilerlemeleri tetikleyen bu tarihsel birikimin bu bölümde kısaca özetlenmesi önemlidir. Kamu politikalarında yaşanan sıçramalı ve üst düzeyde yaşanan değişimlerin açıklanmasında tarihsel, jeopolitik, siyasi, ekonomik ve kurumsal bağlamların birbirleriyle eklektik bir biçimde bu değişimlerin önünü açabildiği sıklıkla gözlemlenebilmektedir. AK Parti'nin yerli ve milli Yeni Türkiye anlatısı ile uyumlu şekilde Milli Savunma Sanayi sektöründe 2000'li yıllardan itibaren gerçekleşen bu değişimlerin de sözü edilen bağlamlar ve bunların özelinde yaşanan kırılmaların bir sonucu olarak da ele alınabilmesi mümkündür. Bu çerçevede özellikle dış politikada benimsenen önceliklerin ve hedeflerin doğrudan ve dolaylı olarak Milli Savunma politikalarını etkilemesi de farklı kamu politikaları arasında giderek artan etkileşimlerin belirleyiciliğine de vurgu yapılmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan 1923-1945 yılları arasında Kurucu Lider Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok önem verdiği konulardan biri de Milli Savunma alanında yerli ve milli imkânlarla askeri teçhizat ve araçların geliştirilmesi olmuştur. Bu dönemde önemli ve kayda değer girişimler ortaya çıkmış ve desteklenmiştir. Tam bağımsız Türkiye hedefini şiar edinen Atatürk için bu bağımsızlığın en önemli sacayaklarından biri de bu alanda atılacak adımlar olarak görülmüştür. Pınar (2018, s.2350)'a göre de sanayileşmenin bir devlet politikası olduğu 1923-1950 yılları arası dönemde Türkiye, savunma sanayinin geliştirilmesi için gerekli olan alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini desteklemiş ve bu sanayi türüne kurumsal bir nitelik kazandırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Nitekim bu dönemde silah ve mühimmat ihtiyacının milli imkânlarla karşılanabilmesi için Türkiye'de bizzat devlet eliyle birçok fabrika kurmuştur.

Seren (2018)'e göre, Atatürk 17 Şubat 1923'teki İzmir İktisat Kongresi'nde savunma endüstrisinin öneminden bahsetmiş ve dahası Kırıkkale'de hafif silah ve mühimmat fabrikası kurulmasına ilişkin ilk karar, bu Kongre'de alınmıştır. Bu dönemde hükümet farklı endüstri dallarında fabrikalar kurulmasını teşvik etmiştir. 1924'te hafif silah ve top tamir atölyeleri ile marangozhaneler ve fişek fabrikaları, 1925'te Eskişehir Hava Tamirhanesi, 1925'te Şakir Zümre Fabrikası, 1926'da Kayseri Uçak Fabrikası, 1927'de Kırıkkale Mühimmat Fabrikası, 1928'de ise piriç

fabrikası kurulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'ni farklı kılan iki belirgin unsur vardır. Birincisi, özel firmaların teşekkülüdür. İkincisi ise havacılık sektöründe kaydedilen gelişmelerdir. Atatürk Dönemi'nde doğrudan devlet eliyle ya da desteğiyle kurulan fabrikaların yanı sıra özel savunma sanayii firmaları da kurulmuştur. Bu bağlamda 1930'da İstanbul Haliç'te üretime başlayan Nuri Killigil tesisleri (Tabanca, Havan ve Mühimmat Üretim Tesisleri) dönemin savunma sanayii alanında hizmet veren ilk özel firmalarındandır. Bu şirket, İkinci Dünya Savaşı esnasında TSK'ya ihtiyaç duyduğu silah araç, gereç ve teçhizatı sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı'dan kalan gemi tersaneleri bu kuruluş tarafından modernize edilmiştir. 1929'da savaş gemisi Yavuz'un tamirati için Haliç'teki tersane Gölcük'e taşınmıştır. Ayrıca Gölcük'te yeni bir tersane inşa edilmiş ve 1941 yılında da Taşkızak Tersanesi yeniden açılmıştır. Yine 1930'da Kayaş Kapsül Fabrikası, 1931'de Kırıkkale Elektrik Santrali ve Çelik Fabrikası ile 1939'da da barut, tüfek ve top fabrikalarının tesis edildiği vurgulanmalıdır (Seren, 2018).

Bu dönemde yaşanan olumlu gelişmeler ve yatırımlar ise İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında gerçekleşen ekonomik, siyasal ve uluslararası gelişmeler nedeniyle peyderpey gerileme ve sonrasında da duraklama eğilimine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Batılı devletler ve özellikle ABD için öncelikli tehdidi SSCB ve SSCB'nin yayılcı politikaları ve askeri gücü oluşturmaya başlamıştır. SSCB'nin dağılmasına kadar süregiden Soğuk Savaş döneminde Türkiye gerek jeostratejik konumu gerekse de askeri kapasitesi sebebiyle Batı Bloğunun bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye de SSCB'yi kendisi için bir tehdit olarak kabul etmiş ve dış politika konularında Batı Bloğu ile uyumlu bir çizgide durmaya özen göstermiştir. Buna karşın, savaş sonrası ABD'den alınan Marshall Yardımları (1948), 1952 yılında NATO'ya girilmesi ile birlikte NATO'yla ve özellikle de ABD'yle olan ilişkiler zaman içinde işbirliği ve destek alma gibi formlardan sıyrılarak giderek bir bağımlılık ilişkisi niteliği kazanmaya başlamıştır (Cengiz, 2018, s. 103). 1954 yılında yaşanan Kıbrıs olaylarını takiben Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını ve can güvenliklerini güvence altına almak amacıyla harekât başlatma iradesini göstermesinin ardından ABD ve diğer Batılı müttefikler ile 1964 yılında Johnson Mektubu olarak bilinen kriz yaşanmıştır (Eksilmez, 2020, s. 46). Bu mektupta ABD, Türkiye'nin olası müdahalesi söz konusu olursa Türkiye'nin ABD'den temin ettiği askeri teçhizatı kullanamayacağını bir şantaj unsuru olarak kullanmıştır. İşte bu olay, Türkiye'nin kendi imkânlarıyla üreteceği askeri malzemelerin stratejik öneminin farkına varmasına imkân vermiştir. Nitekim 1974 yılında Bülent Ecevit'in başbakan olduğu hükümetin Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesinin hemen ardından ABD, Türkiye'ye 1978 yılına kadar sürecek bir silah ambargosu uygulamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı ve devamında özellikle ABD ile yaşanan bu sorunlar sebebiyle Türkiye'nin yerli ve milli imkânlarla dayanacak olan bir savunma sanayiine sahip olması gerekliliği çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır (Cengiz, 2018, s. 110). Bunu takiben 1978

yılında yine Bülent Ecevit, Ulusal Savunma ve Dış Politika Doktrini gibi önemli bir girişimde bulunmuş ancak dönemin siyasi gelişmeleri ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi nedeniyle bu doktrin uygulanamamıştır. Bununla beraber bu çabalar, Milli Savunma Sanayii adına düşünsel altyapının kurulmasında kritik öneme sahip olmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesini takip eden dönemde ABD ile olan ilişkiler farklı şekiller sürdürülmüştür. Darbeden kısa bir süre önce 29 Mart'ta ABD ile imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması (SEİA) ve devamında gerçekleşen işbirliği uygulamaları da bir ölçüde Türkiye'nin kendi savunma sanayiini kurmasına katkı vermiştir. Bu programın en göze çarpan yanı, ABD şirketi General Dynamics ile ilk uçağını 1987'de imal edecek olan F-16 avcı uçağı fabrikasının kurulması olmuştur (Eksilmez, 2020, s. 51-52).

1980'li yıllardan itibaren, Türkiye'nin hem iç güvenlik hem de dış politikasında belirleyici bir unsur haline gelecek olan PKK'nın ortaya çıkışı ve 1985'ten itibaren kanlı silahlı eylemlere girişmeye başlaması çok mühim bir gelişme olmuştur (Eksilmez, 2020, s. 53). PKK ile mücadele doğrultusunda Irak ve Suriye ile gerilimli ve tansiyonu yüksek ilişkilerin başlaması da söz konusu olmuştur. Bunu Birinci Körfez Savaşı sırasında ABD'nin Çekiç Güç politikasıyla bölgeye yerleşmesi, Türkiye'deki üslerini faal olarak kullanması gibi gelişmeler takip etmiştir. Bu dönemi kapsayan Turgut Özal ve Anavatan Partisi (ANAP) hükümetleri döneminde Milli Savunma Sanayii'nde ABD ile bağlantılı adımlar ve montaj odaklı faaliyetler belirleyici olmuştur. 1990'lı yıllar ise Özal dönemi sonrası çalkantılı koalisyon hükümetleri dönemi olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemde PKK ile mücadele yoğun bir biçimde sürdürülmüş, Yunanistan ile kıta sahanlığı, Adalar Denizi'nde ve Akdeniz'de sondaj faaliyetleri, Kardak Krizi gibi sorunlar yaşanmaya devam etmiştir. Avrupa Birliği ile ise Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ancak birliğe adaylık statüsünün tanınması için 1999 yılı, tam üyelik müzakerelerine başlanması kararının alınması için ise 2004 yılının beklenmesi gerekmiştir. Gerek ABD, gerekse Avrupa Birliği ve birliğe üye olan Batılı ülkeler ile silah temini ve bunların kullanılması noktasında ihtilaflar yaşanagelmıştır. Türkiye'nin özellikle PKK ile olan mücadelesi ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği sınır ötesi harekâtlar sebebiyle bu Batılı "müttefikler" Türkiye'nin kendilerinden temin ettiği askeri malzemelerin kullanılması veya bunların kendisine teslim edilmesi konularında Kıbrıs meselesi, Kürt sorunu, insan hakları ve benzeri kriterleri bahane ederek ciddi sorunlar çıkarmışlardır (Eksilmez, 2020, s. 55). Örneğin, Türkiye'nin ödemesini yapmış olduğu bazı silahların alımında güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu konuda Seren'in (2020, s. 365) çalışmasında ortaya koymuş olduğu ve sonraki dönemlerde de karşılaşılan bazı örnekler çarpıcıdır:

"Türkiye, NATO merkezli güvenlik ve savunma strateji ve politikalarını ulusal, bölgesel ve küresel nitelikli güvenlik tehditlerinin artış göstermesi nedeniyle yeniden gözden geçirme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, 2000'li yıllarda,

Türk Silahlı Kuvvetleri’nin hava kaynaklı uyarı ve kontrol sistemi (AWACS) uçağına acil ihtiyacı nedeniyle, Ankara doğrudan tedarik çağrısında bulunmuş ve daha sonra ABD’deki en önemli savunma sanayii şirketlerinden biri olan Boeing ile sözleşme yapmıştır. Bununla birlikte, AWACS projesinde önemli gecikmeler yaşanmıştır ve Boeing ilk AWACS’ları Ocak 2014’te, 4 yıl sonra gecikmeli bir şekilde teslim etmiştir. Türkiye benzer şekilde ABD merkezli Sikorsky Aircraft projesinde yaşanan beklenmedik gecikmeler nedeniyle de T-70 Genel Maksat Helikopteri projesinde de önemli sorunlarla karşılaşmıştır.”

Özellikle Güneydoğu’da kullanılabilecek bazı silahların satışı konusunda Kongre’nin engellemelerine şahit olunmuştur (Eksilmez, 2020, s. 55). Bu gelişmelerin yanında, Türkiye, 1980’li yılların ortasından itibaren dünyada hem oransal hem de silah ithalatı açısından en çok kaynak ayıran ülkeler arasında yer almıştır. Son kertede, doksanlı yıllara gelindiğinde Türkiye’nin silah envanterinin %80’ini ABD yapımı silah ve teçhizatlar oluşturmaktaydı. Devamında çeşitli nedenlerle silah alım yerlerini çeşitlendirme yoluna gidildi. Bu sırada içeride devam eden ulusal savunma sanayii kurma çabaları sonucu Türkiye sınırlı da olsa silah ihraç edebilir konuma geldi. Ancak ortak üretim nedeniyle parça bakımından dışa bağımlılık bu yıllarda da sürmüştür. Türkiye, 1999 yılında 9,5 milyar dolarlık silah alımıyla dünyada on üçüncü sırada yer almıştır (Eksilmez, 2020, s. 62).

2.2. Yerli ve Milli Savunma Sanayii Politikalarında Gerçekleşen Yükselişin Kurumsal, Yasal ve Stratejik Altyapısı

Milli Savunma Sanayii alanında “yerli ve milli” anlayışı doğrultusunda özellikle AK Parti hükümetleri döneminde yaşanan gelişmeler 2010’lu yıllar ve devamında kamuoyunda ciddi yankı bulmuş ve genel itibariyle sahiplenilmiştir. Ancak bu dönemdeki sıçramanın gerisinde önceki hükümetlerin iktidarları döneminde de bazı önemli adımlar atılmış, önemli kurumsal düzenlemelere gidilmiş ve bugün hem ülke içinde hem de yurtdışında saygıdeğer bir konuma gelmiş olan şirketlerin de temeli atılmıştır. AK Parti döneminde gerçekleşen başarılı icraatlar bunların üzerinde yükselmiştir.

Özellikle Kıbrıs krizi, Türkiye’de bağımsız ve modern bir savunma sanayii oluşturmak için bağımsızlık politikaları için teşvik sağlamıştır. 1963’te OTOGAR, 1964’te BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş., yine 1967’ de NETAŞ ortaya çıkmıştır. 1967’de Kalekalıp Makine ve Kalıp Sanayi A.Ş., 1969’da Meteksan Sistem, 1974’te Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. kurulmuştur. 1972’de TUSAŞ, 1973’te de HEMA Endüstri A.Ş. faaliyete geçmiştir. Bu bağlamda, Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (1970), Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (1972) ve Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (1974) kurulmuştur. 1987 yılında bu vakıf Türk Silahlı Kuvvetlerini

Güçlendirme Vakfı çatısı altında toplanmıştır. 1985'te Savunma Sanayi Müsteşarlığı kurulmuştur. Türk halkı Hava, Deniz ve Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'na önemli bağışlar yapmıştır. Kısa sürede bu vakıflarda toplanan gelirlerle, ASELSAN (1975), İŞBİR (1979), ASPİLSAN (1981), HAVELSAN (1982), ROKETSAN (1988) gibi ulusal savunma sanayine yatırım yapan firmalar kurulmuştur. Bugün, bu savunma sanayii kuruluşları hala sektörde önemli bir yere sahiptir (SASAD, 2017).

1985 yılında, 3238 sayılı yasa ile Ar-Ge faaliyetlerinin teşviki ve TSK'nın ileri teknolojiler çerçevesinde modernizasyonu amacıyla, Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde "Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı" (SAGEB) kurulmuştur. Ulusal savunma sanayi açısından önemli politikalar geliştiren ve uygulanmasını sağlayan SAGEB, 1989 yılında Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden yapılandırılmıştır. SSM'nin karar alma mekanizması olarak aynı yıl oluşturulan Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK), Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanır ve bünyesinde Başbakan, Genelkurmay Başkanı, İçişleri Bakanı ve Millî Savunma Bakanı'ni de içeren bir yapılanmadır (Özaydın ve Albayrakoğlu, 2021, s. 27). Diğer yandan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savunma sistem ve ürünlerini modern teknolojiye dayalı olarak geliştirmek için kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları, 17 Haziran 1987 tarihinde 3388 Sayılı Yasayla birleştirilerek, "Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" (TSKGV) kurulmuş ve 26 Eylül 1987 tarihinde faaliyete başlamıştır. TSKGV, kuruluşu itibarıyla ulusal savunma sanayi alanında stratejik yatırımlar gerçekleştirmiştir. TSKGV, her biri savunma sanayinde önemli alanlarda faaliyet göstermekte olan altı bağlı ortaklık ile yedi iştirak olmak üzere 13 şirkette pay sahibidir (Özaydın ve Albayrakoğlu, 2021, s. 28).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000), "savunma sanayii alanında ülkenin araştırma ve geliştirme yeteneğini geliştirici kamu alım politikalarının yeniden düzenlenmesi gerektiği, Millî Savunma Sanayii'ni geliştirmeye yönelik girişimlerin ülkenin teknoloji yeteneğini yükseltmenin ana eksenlerinden biri olacak şekilde planlanması" öngörülmüştür. Kaynak tahsisinin bu plan hedeflerine göre yapılmasının sağlanacağı ve araştırma kapasitesinden daha iyi faydalanabilmek adına araştırma ile uygulama arasındaki işbirliğini güçlendirici bir yaklaşım izlenerek kamu satın alım politikalarında yerli Ar-Ge çalışmalarını teşvik edecek düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir". Bu kararlar doğrultusunda Bakanlar Kurulu tarafından 1998 yılında "Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları" adlı bir kararname çıkarılmıştır. 2001-2005 yılları arasında kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "savunma sanayiinde yerli girdi payının artırılması yönündeki çalışmaların devam ettiği ancak savunma sanayii ürünlerinde büyük ölçüde dışa bağımlılığın devam ettiği" tespiti yapılmıştır. Yine plan içerisinde "savunma sanayiinde ihtiyaçların güvenli ve istikrarlı bir biçimde karşılamak amacıyla rekabete açık, ihracat potansiyeline sahip, teknoloji üretebilen ve ülke sanayiine entegre bir yapı içinde yurtiçi

üretimin güçlendirilmesi ve gerekli olan teknoloji tabanının oluşturulması" öngörülmüştür. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) kapsamında Ar-Ge'ye ayrılan payın artırılarak savunma sanayinin uluslararası alanda rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasına yönelik amaçlar belirtilmiş ve savunma sanayinin ülke sanayisi ile bütünleşmiş bir yapıya kavuşturulmasının önemi vurgulanmıştır. On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023) ise TSK'nın ve diğer güvenlik güçlerinin artan ihtiyaçlarının karşılanması noktasında gelişime açık ve “ileri teknolojik” yapıya sahip ve “yerli” olanakların kullanılması, savunma alanında ihracatın artırılması ve savunma sanayindeki gelişmelerin sivil sanayiye de yayılması hedeflenmiştir (Özaydın ve Albayrakoğlu, 2021, s. 31-32).

AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmesi ile birlikte yukarıda sözü edilen önemli adımların yakalanan siyasi istikrar ve özellikle dış politikada takip edilmeye başlanan pro-aktif siyasetin de etkisiyle hızlandırıldığı gözlemlenmektedir. AK Parti hükümetlerinde önce Dışişleri Bakanlığı sonrasında da Başbakanlık görevlerini üstlenen Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik (2001)” isimli eserinden de yola çıkılarak dış politikada benimsenen söylem ve pratiklerin beraberinde getirdiği yeni dinamiklerin de bir ölçüde bu gelişmelere bir altyapı hazırlamış olduğu ifade edilebilmektedir. Eser, soğuk savaş öncesi ve sonrası dünyadaki uluslararası sistemi incelemekte ve bu değişen yapıda Türkiye'nin konumunu tartışmaktadır. Sağlıklı bir anlayışın, bir ülkenin üzerinde yükseldiği temelleri kavrayışla mümkün olduğu kanısında olan Davutoğlu, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu mirasıyla ilişkilerini göz önüne almış ve medeniyet havzasının yattığı Balkanlar, Anadolu, Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesiyle tarihi ve organik bağlarının yüklediği sorumluluklar dairesinde bir gelecek tasavvuru geliştirmeye çalışmıştır. Her ne kadar hem muhalefet partileri hem de iktidar yapısı içinden özellikle Suriye İç Savaşı sebebiyle yaşanan savrulmaya bağlı olarak ciddi eleştirilerle karşılaşmış olsa da, bu dönemde başlatılan yeni yaklaşım ve uygulamalar ile birlikte dış politikada etkisi bugünlere uzanan bir paradigma değişiminin hayata geçirilmeye çalışıldığını da teslim etmek gerekir. Bazı konjonktürel gelişmeler ile güncellenen bu paradigma ve uygulamalar bir sonraki bölümde Türkiye Ekseni olarak tanımlanacak olan dış politika doktrininin de bir bakıma kökenlerini oluşturmuştur.

3. GLOBAL-SEKTÖREL REFERANS ÇERÇEVESİ UYUMLAŞMASI: DIŞA BAĞIMLILIKTAN “YERLİ VE MİLLİ” SAVUNMA SANAYİİNE

Bu bölümde savunma sanayiindeki yerleşmenin altyapısını oluşturan politik kararlara ve dış politikada benimsenin “Türkiye Ekseni” yaklaşımının bu sürece olan etkisine odaklanılacaktır. Son olarak savunma sanayii sektörünün global referans çerçevesi olan uyumlu hale gelme süreci ilgili medyatörlerin söylem ve faaliyetleri ile açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. 15 Mayıs 2004 Kararları, Stratejik Dönüşüm ve Dış Politikada “Türkiye Eksenli” Perspektifinin Etkileri

Türk savunma sanayiindeki en büyük kırılma noktalarından biri de 15 Mayıs 2004'teki Savunma Sanayii İcra Komitesi toplantısıyla birlikte meydana gelmiştir. Dönemin Başbakanı R. T. Erdoğan başkanlığında toplanan komitenin aldığı kararlar sonucunda 15 milyar dolarlık modern tank, insansız hava araçları ve taarruz taktik keşif helikopteri projelerinin mevcut ihalelerinin iptal edilmesine karar verilmiştir. Söz konusu projelerin yerli firmalar ya da yerli ve yabancı ortak girişimler tarafından yapılmasına karar verilmiştir. Kararlara yönelik olarak yerli üretimi gerçekleştirecek firmalar ise Koç Holding'e bağlı Otokar, Nurol Makine A.Ş.'ye ait FNSS, Çukurova Grubuna ait BMC ile ASELSAN ve TUSAŞ'ın ortak veya yabancı ortak ile birlikte üretimi gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. İnsansız hava aracı üretimi için Türk Havacılık ve Uzay Sanayii'nin (TUSAŞ/TAI) çalışmalarına başlaması kararlaştırılmıştır (Eksilmez, 2020, s. 66). Bu gelişmeyle birlikte savunma sanayiinde yeni bir döneme girilmiştir. 2005 yılında TÜBİTAK tarafından Türkiye Araştırma Alanı Programı kapsamında “Savunma Ar-Ge Destek” ve “Uzay Ar-Ge Destek” programları başlatılmıştır. 2006 yılında hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013) savunma ve uzay teknolojilerinin öncelikli alan olarak destekleneceği belirtilmiş; Milli Savunma Sanayii'ni geliştirmek amacıyla mevcut altyapı ve teknolojiden azami düzeyde yararlanan, verimliliği Ar-Ge'ye dayalı, tedariki yurtdışı teknoloji ve kabiliyet edinimini esas alan bir sistem ve mevzuatın oluşturulması hedeflenmiştir. Savunma Sanayii Müsteşarlığı tarafından 2007-2011 dönemini kapsayan bir stratejik plan da hazırlanmıştır. 2012-2016 Stratejik Planı'nda, birinci plandaki stratejilerin gerçekleştirilme oranı %76,2 olarak tespit edilmiştir. Bu ikinci planda, savunma sanayii liginde ilk on ülke arasına girmek hedef olarak belirlenmiştir. 2017-2021 Stratejik Planı'nda bir önceki dönem planındaki stratejik hedeflerin büyük oranda gerçekleştirildiği kaydedilmiş yeni stratejik hedefler ortaya konmuştur. 2017 yılında gerçekleştirilen bir düzenleme ile Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. 2018 yılında ise 703 sayılı “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmış; 7 numaralı “Savunma Sanayii Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile de kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na (TSKGV) bağlı ortaklık statüsünde olan Türk savunma sanayiinin lokomotif şirketlerinin ASELSAN, TUSAŞ, HAVELSAN, ROKETSAN, İŞBİR VE ASPİLSAN'ın yönetimlerinde hem müteveli heyet kapsamında hem de 3388 sayılı kanunun ikinci maddesine getirilen fıkra ile Cumhurbaşkanının vakfın yönetimine doğrudan etkisi söz konusu olmuştur. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimlerin ardından oluşturulan yeni sistemin ilk kabinesinin “100 Günlük İcraat Programı” olarak

uygulanacak eylem planı 3 Ağustos 2018’de yayınlanmıştır. Bu programda en geniş alan savunma sanayiine ayrılmıştır. Savunma Sanayii Başkanlığı’na ayrılan bölümde sözleşmeler, envantere katılma, teşvikler, proje başlatılması ve çalışmaların tamamlanması konularıyla ilgili olarak 45 madde yer almaktadır. 13 Aralık 2018’de yayınlanan “İkinci 100 Günlük İcraat Programında” da yine savunma sanayiine ağırlık verilmiş, Taslak Eylem Sayısı tablosunda Savunma Sanayii Başkanlığı 52 eylem sayısı ile ilk sırada yer almıştır. Son yayınlanan 2019-2023 Stratejik Planı’ndaki verilere göre önceki stratejik planın genel gerçekleşme oranı %90 olarak hesaplanmıştır. (Eksilmez, 2020, s. 69-70).

Bu çerçevede 2000’li yıllardan itibaren Milli Savunma Sanayii’nde gerçekleşen atılımlara dair birkaç rakamsal ve istatistiki verinin sunulması da faydalı olacaktır. 2006 yılında 1.855 milyar dolar olan toplam savunma sanayii cirosu 2017 yılına gelindiğinde 6.693 milyar dolara ulaşmıştır. 2006 yılında 487 milyon dolar olan savunma sanayii ihracatı 2017 yılına gelindiğinde 1.824 milyar dolara ulaşmıştır. 2006 yılında 115 olan savunma projeleri sayısı, 2017 yılında 553 adet olarak artış göstermiştir (SASAD, 2017). Yine SASAD’ın 2022 yılı toplam performans verileri dikkat çekicidir. Savunma sanayiindeki toplam ciro 2022 yılında 12.196.447.259 dolara ulaşmıştır. Bir önceki yıla göre %20,05 artış gerçekleşmiştir. 2022 yılında yurtdışı toplam satış gelirleri bir önceki yıla göre %36,32 oranında bir artışla 4.395.997.000 dolara ulaşmıştır. 2022 yılında toplam ürün ve strateji geliştirmeye aktarılan kaynaklar da bir önceki yıla göre %25,72 oranında bir artışla 2.061.312.707 dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam teknoloji geliştirme harcaması da 2022 yılında bir önceki yıla göre %73,68’lik bir artışla 372.445.439 dolar seviyesine çıkmıştır (SASAD, 2022). Bu veriler ışığında savunma sanayii alanındaki gelişmelerin istikrarlı bir şekilde ve artan oranda olumlu yönde seyrettiği ifade edilebilmektedir.

Bütün bu kurumsal ve stratejik düzenlemeler ile birlikte özellikle 2004 yılında alınan kritik kararların devamında Milli Savunma Sanayii’nde yerleşme ve millileşmenin önü açılmıştır. Burada iki önemli husus belirleyici olmuştur. Birinci olarak önce Başbakan sonrasında Cumhurbaşkanı olarak yürütmenin başında bulunan R. T. Erdoğan’ın bu konuyu göreve geldiği ilk dönemden itibaren sahiplenmesi ve sektörün hızlı dönüşümünün sağlanması yönünde ortaya koyduğu siyasi irade istikrarlı ve verimli politikaların ortaya konmasına imkân vermiştir. Türkiye’de Milli Savunma Sanayii’nin stratejik önemi Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren fark edilmiştir ancak 2002’den itibaren sağlanan siyasi istikrar ve bu yöndeki siyasi iradenin etkinliğinin altı çizilmelidir. İkinci olarak, dış politikada 2002 yılından itibaren benimsenen çok boyutlu yaklaşımlar ve stratejik değişikliklerin önemi de vurgulanabilmektedir. Son dönemde “Türkiye Eksenli” olarak tanımlanan bu dış politika vizyonunun (Yeşiltaş, 2023) ortaya çıkışının da aslında yine yerli ve milli Yeni Türkiye anlatısı içerisinde kendine yer edindiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda “tam bağımsız yerli ve milli Yeni

Türkiye'nin” en önemli dayanaklarından biri tam da bu geliştirilmeye çalışılan dış politika vizyonudur. AK Parti hükümetleri de Türkiye'nin bekasını ilgilendiren üniter yapının korunması ve terörle mücadele gibi birçok önemli meselede tıpkı önceki hükümetler gibi Türkiye'nin müttefikleri olarak tanımlanan Batılı devletler ve özellikle de ABD'nin olumsuz ve çelişkili siyasetleri nedeniyle hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu anlaşmazlıklar ve beklenen desteklerin alınamaması savunma sanayiinde yerleşme ve millileşmenin öneminin farkına varılmasını sağlamıştır (Seren, 2021, s. 94). Türkiye, terörle mücadelesinde (PKK-FETÖ-İŞİD ve diğerleri) olduğu gibi sınır komşusu olan Yunanistan ile olan ihtilaflarında (Kıbrıs Meselesi, Mavi Vatan, Kıta sahanlığı vb.) da ABD, NATO ve AB tarafından ya yalnız bırakılmış ya da Türkiye karşısında Türkiye'nin muhatapları açık seçik Türkiye'ye karşı desteklenmiştir. AK Parti hükümetleri döneminde özellikle de 15 Temmuz 2016 FETÖ Darbe ve İşgal girişiminden sonra bu duruma karşılık olarak çok-yönlü ve derinlikli bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu güvenlik sorunları, caydırıcı ve hareket kabiliyeti yüksek bir ordunun ve askeri gücün geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Seren, 2020, s. 364). Ancak bu yönde Batılı müttefik devletler, Türkiye'ye destek vermek bir yana birçok kritik anda ve meselede (FETÖ ile mücadele, *Patriot* Füze Savunma Sistemi ve F-35 Krizi, PKK/YPG/SDP gibi oluşumların desteklenmesi, Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri vb.) doğrudan Türkiye'nin karşısında yer almışlardır. Bütün bu sorunların giderilmesi, Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak bölgedeki etkinliğinin tesis edilmesi ve dünyanın farklı noktalarında (Afrika, Orta Asya, Balkanlar ve Orta Doğu vb.) kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilmesi amacı Türkiye Ekseni olarak tanımlanan dış politika vizyonunun en temel ilkeleri olarak görülmektedir. Bunların sağlanabilmesi için de Milli Savunma Sanayii'nde dışa bağımlılığının en aza indirgenmesi ve Türkiye'nin askeri gücünü kendi imkânları ile donatabilmesi hayati bir önem taşır hale gelmiştir. Dış politika, silahlı kuvvetler ve savunma sanayi arasında iç içe geçmiş bir ilişki ağı bulunmaktadır ve bu ağın niteliği, devletlerin diğer uluslararası politik aktörlere yönelik tutum ve davranışlarının sonuçlarını etkilemektedir (Pınar, 2018, s. 2349). Bu bağlamda Rusya'dan S-400 füze savunma sisteminin temin edilmesi, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda tarafsız tutum alınabilmesi, Kuzey Suriye'deki harekâtların gerçekleştirilebilmesi, İsrail, Mısır, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Körfez ülkeleri ile ulusal çıkarlar doğrultusunda esnek ve dinamik ilişkilerin tesisi, Azerbaycan'a Karabağ Savaşı'nda yardım edilebilmesi mümkün hale gelebilmiştir. Milli Savunma Sanayii kapsamında üretilen ve bu çerçevede en çok göze batan insansız hava araçlarının NATO üyesi bir ülke olan Polonya'ya satışı sembolik değeri yüksek atılımlardır. Ukrayna'nın Rusya ile olan mücadelesinde yine bunları kullanmaya başlaması, Tahıl Koridoru anlaşmasının Türkiye'nin arabuluculuğu ile hayata geçirilmesi gibi birçok örnekte görülebileceği gibi Türkiye pasif ve statik bir konumdan çok daha aktif ve dinamik bir dış politika anlayışına geçişi sağlamaktadır. Tam da bu noktada, bölgesel güç olma yolundaki jeo-stratejik hamleler, dış politikada

benimsenen Türkiye Ekseni perspektifi ile Milli Savunma Sanayii'ndeki yerli-millî atılımlar birbirine eklenmektedir. Türk Savunma Sanayii'nin gelişimi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güç ve etkinlik düzeyinin artmasına, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güç ve etkinlik düzeyinin artması ise, Türk dış politikasının ciddi bir gelişme eğilimi içerisine girmesine neden olmuştur (Pınar, 2018, s. 2354). Dolayısıyla, Yerli ve Milli Yeni Türkiye global referans çerçevesinin de sektörel olarak en yoğun uyumlaşma yaşadığı alanların dış politika ve Milli Savunma Sanayii olması bir tesadüf olmanın ötesindedir. Bu durum Türkiye'nin ulusal çıkarlarının hem içeride hem dışarıda savunulabilmesinde bir zorunluluk haline gelmiştir. Çalışmanın başında da değinildiği üzere referans çerçevesi yaklaşımı fikirler ve bilişsel boyutun yanında bunları besleyen çıkarların da analizde önemli yer tutmasını gerektirmektedir. Eğer yerli ve milli Yeni Türkiye global çerçevesi yerleşik hale gelmekteyse bu sadece ideolojik ve düşünsel eylemlerin değil Türkiye'nin siyasi, stratejik ve askeri anlamdaki önceliklerinin ve bu alanlardaki çıkarlarının da bir sonucudur. Dış politikada Türkiye Ekseni perspektifinin benimsenmesiyle, Milli Savunma Sanayii'nde de yerlilik ve millilik vurgusunun baskın hale gelmesiyle global referans çerçevesine uyum gerçekleştirilmektedir.

3.2. Sektörel Uyumlaşma ve Medyatörlerin Rolü: R.T. Erdoğan'ın Liderliği, BAYKAR ve TEKNOFEST Örneği

Referans çerçevesi yaklaşımında global-sektörel ilişkisi ve etkileşimi analizin önemli bir yerini tutmaktadır. Bir ülkede belli bir zaman aralığında hakim hale gelen bir global referans çerçevesinin bu konuma geldiğinin en önemli kanıtı, birden fazla kamu politikası alanının (sektörünün) aktör yapılanması, kurumsal örgütlenmesi, hedefleri, kaynakları ve düşünsel bileşenleri ile bu global referans çerçevesi ile uyumlu hale gelmesidir. Yerli ve milli Yeni Türkiye global referans çerçevesinin en yoğun ve somut bir biçimde sektörel yansımalarının olduğu alanlardan biri olarak Milli Savunma Sanayii karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda global-sektörel ilişkisinin sağlanmasında, her iki kısımda da etkinliği olan ve bu ikisinin uyumlaşmasını bütünlüğünü tesis eden medyatörlerin varlığı ve işlevi önem kazanmaktadır. Bu bölümde bu medyatörler arasından Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ile sektörde en etkin şekilde faaliyet gösteren firmalardan biri olan BAYKAR'ın faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Elbette bu ilişkinin tesis olunmasında başka paydaşların da belirtilen medyatörlük işlevini üstlendiği bilinmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı ve BAYKAR'a odaklanılmasının önemli birkaç sebebi vardır.

R.T. Erdoğan'ın 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye'deki birçok değişimin hızla hayata geçirilmesi ve bunların çoğunda da öncü bir kimlikle yer alması önemlidir. Max Weber'in otorite tipleri arasında bulunan karizmatik otoritede lider meşruiyetini geleneklerden almaz. Burada liderin kahramanlığı, başarısı, kişisel özellikleri ön plana çıkar. Toplumun lideri otorite olarak kabul etmesinde onun kişisel özelliklerine

müthiş bir beğeni ve bağlılık vardır. Ancak bu bağlılık ve beğenin ortaya çıkmasında toplumdaki kargaşa ve kriz ortamının etkisi büyük olmaktadır. Bu durumda toplum bir önder arar ve karizmatik otorite bu arayışa bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkar. Burada aranan özellik liderin sosyal statüsünden ya da mesleki uzmanlık bilgisinden çok toplumu söylemleriyle etkileme gücü önemlidir. Bu söylemde de toplumun beklentisi liderin halkına olan bağlılığına inanmasıdır (İpek, 2021, s. 72-73). Cumhurbaşkanı, Max Weber'in tabiriyle "karizmatik otorite" tipinin doğrudan karşılığını veren bir kişilik ve yönetim becerisine sahiptir. Bu konuma da 1994 yılında üstlendiği İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevinden başlayarak günümüze uzanan bir başarı hikâyesiyle gelebilmiştir. Hem toplumla olan bağları ve iletişimi hem de ülke dışında da özellikle son dönemde artan saygınlığı ile beraber düşünüldüğünde bu liderliğin diğer birçok meselede olduğu gibi Milli Savunma Sanayii'ndeki atılımların da en önemli itici güçlerinden birisi olması söz konusu olmaktadır. Bu liderliğin en çok önem verdiği konulardan biri de Türkiye'nin ve Türk toplumunun 19. yüzyıldan itibaren yaşadığı özgüven kaybı ve bunun sonucu olarak da özellikle Batı karşısında yaşanan aşağılık kompleksidir. Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısının ortaya konması ve yaygın hale getirilmesindeki en önemli motivasyonlardan biri de tam da bu özgüven bunalımının aşılması ve Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren kendisine şiar edindiği muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmak misyonunun artık tüm hızıyla hayata geçirilmesidir. Cumhurbaşkanı ve AK Parti'nin bu hedefe ulaşılmasında en stratejik hamlelerinden biri anlatıdaki yerlilik ve millilik vurgusudur. Burada Batılılaş(tır)ma ile bir tutulan modernleşme politikalarının yönetici elitler ve toplum arasında yaratmış olduğu yabancılaşmanın olumsuz etkilerinden sıyrılma amacı da yatmaktadır. Bu anlatıda aslında reddedilen modernleşme değil bu yabancılaşmaya neden olan, milli-manevî değerlerden kopuk ve geleneği yadsıyan tepeden inmece Batılılaş(tır)ma zihniyeti ve pratikleridir. Özgüven bunalımının bir diğer önemli sebebi de bu politikalar sonucu toplumun kendi kimliğine ve özellikle de yakın tarihine dair yaşadığı yabancılaşmadır. Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısının en önemli işlevlerinden biri bu "sakatlanmış" kimlik algısının, toplumun öz değerleri ve tarihiyle olan ilişkisinin daha sağlıklı bir biçimde yeniden tesis edilmesi arayışıdır. Arzu edilen ve geç kalındığı düşünülen atılımların gerçekleştirilebilmesi ancak bir medeniyet tasavvuru ve geçmiş ile gelecek arasında köprü olabilecek yeni bir "hikâyenin" kurulması ile mümkün olabilecektir. Bu hikâyede arzu edilen tam bağımsız, müreffeh ve demokrasiyi içselleştirilmiş bir Türkiye'nin inşasıdır. Hikâyenin "sabıkalıları" Eski Türkiye olarak tanımlanan dönemin zihniyeti, aktörleri ve politikalarıdır (Özışık, 2021, s. 216). Bunlarla birlikte Türkiye'nin tam bağımsızlık mücadelesi kapsamında dış politika, güvenlik, ekonomi ve savunma sanayii gibi birçok alanda Türkiye'nin önüne "engeller çıkararak veya doğrudan Türkiye'ye karşı tutum takınan Batılı devletler" de anlatı kapsamında sabıkalılar arasındadır. Hikâyeyi "anlamlandırarak" olan temel değerler ise modernleşmeyi de içeren milliyetçi-muhafazakâr anlam dünyası

ve referanslardır. Bu referanslar ile önemli bir arıza teşkil eden özgüven bunalımının aşılması mümkün olacaktır. Hikâyenin başarıya ulaşması için gereken formüller olarak da milli iradeyi yansıtan demokratik bir sistemin tesisi ve muhafazası, güçlü bir ekonominin tesis edilmesi ve bu doğrultuda maneviyat noktasındaki bütün marazların ve yabancılaşmanın ortadan kaldırılması, bunun devamında da stratejik bir planlama doğrultusunda yerli ve milli imkânların seferber edilmesi hedefi karşımıza çıkmaktadır. 2010'lu yıllarda dolaşıma sokulan bu anlatının en önemli mimarlarından biri olan R.T. Erdoğan, Milli Savunma Sanayii'nin bu anlatıdaki konumunun ve işlevinin belirlenmesinde de bilfiil önemli bir rol oynamaktadır.

R. T. Erdoğan, aşağıdaki açıklamasında Milli Savunma Sanayii'ndeki atılımlardaki başarı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bağ kurmaktadır. Geçmiş yadsıyan ya da geçmişine yabancılaşan bir söylem yerine, sürekliliğe yapılan vurgu kayda değerdir:

"Hâlbuki biz dünyanın en güçlü kara ve deniz orduları kurmuş sadece Osmanlı ile 24 milyon kilometrekareye ulaşan hâkimiyet alanları tesis etmiş bir ülkeyiz. Dünya harp tarihine baktığınızda hem eğitim ve taktik hem de araç, gereç bakımından en önemli yeri ecdadımızdan aldığımızı görürsünüz. Son dönemde yaptığımız atılımlar işte bu tarihi süreklilik içinde okunmalıdır, ele alınmalıdır" (Ak Parti Onikişubat İlçe Başkanlığı, 2019).

Cumhurbaşkanı'na göre özellikle insansız hava araçları konusunda geçmişte müttefik devletler ile yaşanan tedarik sorunları ve Türkiye'nin önüne çıkarılan engeller savunma sanayiinde yerleşme ve millileşmenin fitilini tetiklemiştir. Devletin himayesi ve teşvikleriyle sektördeki dönüşümün düşünsel kökenlerine ve gerekçelerine dair Erdoğan'ın aşağıdaki ifadeler açıklayıcıdır:

"Terörle mücadelede bu araçlara ihtiyaç duyduğumuzda yine ilk iş gidip müttefiklerimizden yardım istedik. Onlardan herhangi bir destek alamayınca dolaylı bir yola başvurup bölgemizdeki bir ülkeden bu araçları edindik. Bu şekilde aldığımız insansız hava araçlarının çalıştırılması ve bakımı konusunda bize yaşatılan sıkıntıların hiç de iyi niyetli olmadığını görünce hemen kolları sıvadık. Bir yandan özel sektörümüzü diğer yandan kamunun kontrolündeki savunma sanayisi kuruluşlarımızı bu işte görevlendirdik. Sonuçta bugün Türkiye silahlı ve silahsız insansız hava araçları konusunda dünyada söz sahibi bir konuma gelmiştir" (Ak Parti Onikişubat İlçe Başkanlığı, 2019).

Aşağıdaki ifadeler ise 2002'den bu yana sektördeki gelişmeleri rakamsal verilerle de özetlemekte ve Milli Savunma Sanayii'ndeki başarı hikâyesini betimlemektedir. Belirtilen rakamlar, yerlilik ve milliliğin bir söylem olmanın ötesine geçerek somut şekilde sektörde yansımalarının olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün bu süreçte devlet ve sektörde faaliyet

gösteren firmalar arasında sıkı bir işbirliği ve entegrasyonun olduğu da gözlemlenmektedir.

"2002'de savunma sanayi sektöründe sadece 56 firma faaliyet gösterirken, bugün bu sayı 2 bini aştı. 62 olan proje sayısı 750'yi geçti. Toplam 5,5 milyar dolar bütçeli savunma projeleri yürütülürken, bugün bu rakam 60 milyar doların üzerine çıktı. İhale sürecinde olan projeleri dâhil ettiğimizde bütçe büyüklüğümüz 75 milyar doları buluyor. Savunma sanayinde araştırma geliştirmeye ayrılan bütçenin yıllık 49 milyon dolardan, 1,5 milyar dolara yükseldiğini gördüğümüz günlere kavuştuk. Allah'a hamdolsun" (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2023).

"Bundan 20 yıl önce sadece 248 milyon dolar olan savunma ihracatımız geçen sene ne oldu biliyor musunuz? 4 milyar 400 milyon dolarla rekor kırdık. Bundan 5-6 yıl öncesine kadar dünyanın ilk 100 savunma şirketi listesinde 2 firmamız varken bugün aynı listede 7 firma ile temsil ediliyoruz. İHA, SİHA ve taarruzi insansız hava araçlarının üretiminde ise dünyanın ilk 3-4 ülkesi arasında yer alıyoruz" (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2023).

Yukarıdaki açıklamalarda dikkati çeken bir diğer önemli vurgu da Milli Savunma Sanayii'ndeki yerli ve milli imkânlarla üretilen askeri teçhizat ve malzemelerin ihracatı konusuna yapılmıştır. Dış politikadaki gerekliliklerle birlikte ülke ekonomisinin cari açık sorununun giderilmesi noktasında da savunma sanayiindeki yerleşme ve millileşmenin öneminin altı çizilmektedir. Hem dış politikadaki hedefler hem de ekonomideki ihtiyaçlar bir arada düşünüldüğünde, yerli ve milli Yeni Türkiye söyleminin sadece ideolojik ve düşünsel bir motivasyonla değil ülkenin stratejik hedef ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla da dolaşıma sokulduğu yönünde bir çıkarsama yapmak mümkün hale gelmektedir. Cumhurbaşkanı'nın global ve sektörel arasındaki medyatörlük işlevi, kendisinin doğrudan sektöre ilişkin yönlendirmeleri ve sektör adına ortaya koyduğu hedefler vasıtasıyla da rahatlıkla gözlemlenebilmektedir:

"Savunma sanayisindeki kritik teknolojilerin kazanımı için rollerin belirlenmesi, mevcut kabiliyetlerin doğru yönetilmesi, yatırımların planlanması ve kapasitenin etkin kullanımı gerekiyor. (...) İhtiyaç makamı, kullanıcılar ve üreticiler arasındaki bilgi akışının net bir şekilde sağlanması, savunma sanayisinin sürdürülebilir gelişimi için en başta gelen şartlardan biridir. Sadece teknolojinin değil, yatırımların da doğru planlanması, mükerrer yatırımlardan kaçınılması kaynak israfının önlenmesi şarttır. Bu çerçevede, Savunma Sanayii Başkanlığımızın koordinasyonu dışında yapılan alternatif alımlar mutlaka, eldeki imkânlarla ve kabiliyetlere öncelik verilen bir

değerlendirmeye gerçekleştirilmelidir. Hayati öneme sahip kritik durumlar dışında, en ideali olmasa bile kendimizin üretmesi veya geliştirmesi mümkün olan her şeyi içeride yapmalıyız. Her kurum, Savunma Sanayii Başkanlığımızın uzmanlığını bir kenara bırakıp, kendi ürün tedarikini kendisi yapmaya kalkarsa, mükerrerlik ve israf kaçınılmaz hale gelir. Savunma Sanayii Başkanlığımızın da hızlı ve etkin karar alma, tasarım ve üretim planlaması ile tedarik ve teslim yapma kabiliyetini geliştirmesinde fayda görüyorum." (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2023).

Milli Savunma Sanayii'nde ortaya konan yerlileşme ve millileşme perspektifi bağlamında iç kamuoyunda ve ülke sınırları dışında da en çok ses getiren ve belki de en çok bilinen firmaların başında BAYKAR gelmektedir. Bunun birkaç anlaşılabilir sebebi bulunmaktadır. En başta BAYKAR'ın geliştirdiği insansız hava araçlarını (İHA) ve silahlı insansız hava araçlarını (SİHA) anmak yerinde olacaktır. Yukarıda Cumhurbaşkanı'nın ifade etmiş olduğu üzere özellikle terörle mücadele kapsamında Türkiye'nin bu askeri teçhizata olan ihtiyacı oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması için Türkiye uzun yıllar dış alımlar yapmaya mecbur kalmıştır. İsrail'den HERON (Milliyet, 2009) isimli insansız hava araçlarının alınması konusu ve başka girişimler bu dönemde en fazla hatırdaki kalanlar olmuştur. Ancak başvuruda bulunulan ülkeler Türkiye'ye bu konuda her zaman sorun çıkarmışlardır. İşte BAYKAR'ın 1990'lı yıllardan başlayarak öz kaynakları ile bu sorunun giderilmesi yolunda faaliyetlere başlaması ve 2000'li yıllardan itibaren İHA ve devamında SİHA üretimine geçmesi bir kırılma noktası olmuştur. Son olarak insansız savaş uçağı KIZILELMA'nın üretim sürecine başlanması da önemli bir girişimdir. BAYKAR ve diğer ulusal firmaların bu teknolojiadaki başarıları zaman içinde yurtdışına da taşınmış, Türkiye dünyadaki insansız hava aracı piyasasında en önde gelen oyuncular arasında yer almaya başlamış ve bu konumunu da istikrarlı bir biçimde güçlendirmeye başlamıştır (Ekonomim, 2023). BAYKAR'ın kamuoyunda diğerlerine oranla biraz daha fazla ön plana çıkmasını sağlayan bir başka neden de Selçuk Bayraktar'ın Cumhurbaşkanı'nın damadı olması vesilesiyle medya organlarıncı belki daha fazla mercek altına alınmasıdır. Ancak BAYKAR'ı esas ön plana çıkaran ve çoklarıncı "ulusal gurur" vesilesi olarak nitelendirilmesine neden olan konuların başında bu insansız hava araçlarının özellikle PKK ve uzantılarıyla olan mücadelede hem TSK'ya hem de MİT'e sahada çok önemli avantajlar sağlamaya başlamasıdır. Bu avantaj ile birlikte terörle mücadelede önceki dönemlere göre çok daha hızlı ve verimli sonuçlar alınmaya başlanmış ve bu durum da terörden yıllardır canı yanan Türk toplumu nezdinde BAYKAR'ı daha da kıymetli bir hale getirmiştir. TRT ekranlarında seyirciyle buluşan "Teşkilât" isimli dizide İHA ve SİHA'ların bu mücadelede nasıl kullanıldığının canlı bir biçimde seyirciye aktarılması ile birlikte bu sahiplenme daha da artmıştır. BAYKAR Yönetim Kurulu ve T3 Vakfı Mütevelli Heyeti'nin başkanı olan Selçuk Bayraktar, eğitiminin önemli bir

kısmını ABD’de tamamlamıştır. Batı’da üstün başarılarla eğitimini tamamlamış olmakla birlikte Selçuk Bayraktar’ın yerli ve milli Yeni Türkiye referans çerçevesi kapsamında kişisel olarak tam bir uyumluluk halinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Aslında bir mühendis ve geliştirici olarak Selçuk Bayraktar figürü tam da Yerli ve Milli Yeni Türkiye’nin ihtiyacı olan genç girişimci profiline tekabül etmektedir. Selçuk Bayraktar, küresel teknolojik ve bilimsel gelişmelere hâkim, bunları takip eden, dışa açık ancak milli-manevi değerleri de içselleştirmiş ve milletin çıkarları doğrultusunda çalışan bir girişimci modelini sunmaktadır. Toplumun ekseriyeti de bu profili yüksek oran da sahiplenmiş gibi görünmektedir.

"Geçmişe baktığımızda biz temel bilimlerin en temelinde kurucusu olan bir medeniyetiz. El Cezeri robotik biliminin kurucusu, bugün ne kadar hesap yapıyorsak diferansiyel denklem çözmekten tutun basit aritmetik işlemlere bunların hepsini Harezmi’ye borçluyuz. Ama şunu görüyoruz havacılıkta da ilklerden medeniyetimiz, Takiyüddin rasathane kurmuş bunu maalesef kendi elimizle yıkmışız. Bunun ciddi bir paradigma dönüşümü ile yani bu teknoloji araştırıp geliştirip üretme meselesinin, buna Milli Teknoloji Hamlesi diyoruz, ancak toplumsal bir seferberlik haliyle yapılabileceğini gördük. Yani bütün toplum buna inanacak en gencinden yediden yetmişe en ihtiyarına kadar. Yüksek katma değer üretmenin bu devirde hayati olduğunu bu teknolojileri tüketmenin değil üretmenin sadece üretmek değil araştırıp geliştirip üretmenin bir toplumsal mesele olduğunu ve toplumun içinden ancak bir dip dalgası gibi çıktığında başarılı olabildiğini gördük. Bu nedenle toplumsal bir hale getirebilmek için bu mücadeleyi Türkiye Teknoloji Takımı Vakfını (T3) kurduk. (...) TEKNOFEST çocukların teknolojiyle tanışıp merak etmelerini sağlayacak. TEKNOFEST, havacılık, uzay ve teknoloji geliştirme araştırma meselesini tutkuya dönüştürmek amacıyla yapılmış bir etkinlik." (CNN Türk, 2018)

Selçuk Bayraktar’ın bu ifadeleri global-sektörel referans çerçevesi uyumlaşmasına dair önemli veriler barındırmaktadır. El Cezeri, Harezmi ve Takiyüddin gibi İslâm medeniyetinin tarihte bilimle olan sıkı ilişkisine vurgu yapılmış, temel bilimlerin kurucusu olarak yine bu İslâm medeniyetinin altı çizilmiştir. Türk toplumunun yaşadığı özgüven kaybının giderilmesi için önce geçmişte elde edilmiş bu başarıların öğrenilmesi/öğretilmesi gerekmektedir. Bunun devamında da TEKNOFEST gibi etkinlikler aracılığıyla toplumsal sahiplenmenin sağlanmasının gerekliliğine önem verilmiştir. Türkiye’nin tam bağımsız ve müreffeh bir ülke olabilmesinin katma değer üretilmesiyle, teknoloji alanında da ciddi bir atılımın gerçekleştirilmesi ve bilinçlenmeyle mümkün olabileceğine atıf yapılmıştır. Sektörün en göz önünde olan oyuncularından biri olan Selçuk Bayraktar’ın bu ifadeleri ile global referans çerçevesinin unsurlarının yüksek oranda bir örtüşme olduğunu ileri sürmek

mümkündür. Selçuk Bayraktar'ın bu açıklamaları ile Cumhurbaşkanı'nın konuya dair yaklaşımları arasındaki benzerlik ve söz birliği de her iki aktörün global-sektörel uyumlaşmasındaki etkinliklerine ve koordinasyonuna işaret etmektedir.

İlki 20-23 Eylül 2018'de Türkiye Teknoloji Tanıtımı Vakfı (T3) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce İstanbul'da düzenlenen TEKNOFEST, ilk yılında dünyanın en büyük ikinci havacılık etkinliği olarak kabul görmüştür. Etkinliğin ikincisi Eylül 2019'da Atatürk Havalimanı'nda düzenlenmiş ve 1 milyon 720 bin ziyaretçi sayısıyla TEKNOFEST dünyanın en büyük havacılık etkinliği statüsünü kazanmıştır. TEKNOFEST sayesinde hem Milli Savunma Sanayii kapsamında geliştirilen silahlar ve diğer ürünler katılımcıların dikkatine sunulmuştur hem de düzenlenen yarışmalarla vatandaşların teknoloji ve savunma sanayii alanındaki atılımların doğrudan bir örneği haline gelmeleri sağlanmıştır. Festivalin kısa sürede bu denli büyük çaplı hale gelmesi, uluslararası kamuoyunda da yankı uyandırmıştır. Bu gelişme, "Yerli ve Milli Yeni Türkiye" anlatısı çerçevesinde hem Türkiye'nin itibarını ve saygınlığını artırmış hem de Türkiye'nin özellikle teknoloji ve askeri teçhizatın üretimi noktasında yetkinliğini yurt içi ve yurt dışında yaymaya başlamış ve teyit etmiştir. Bu noktada altı çizilmesi gereken bir diğer önemli husus da, hem içeride hem dışarıda bir takım İslamofobik söylem ve siyasetlerin TEKNOFEST gibi bir etkinlikle boşa çıkarılmasıdır. "İslâm, gericedir. İslâm bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşıdır" ve benzeri ifadelerle yaygınlaştırılan İslamofobik söylemin karşısında "milliyetçi-muhafazakâr" değerleri benimsemiş bir siyasi iktidarın ve bu karakterdeki toplumsal kesimlerin böylesine bir festivalin düzenlemesindeki öncü rolleri ve bunu olabilecek en üst düzeyde benimseyip sahiplenmeleri ezber bozan bir gelişmedir ve kayıt altına alınması gerekmektedir.

"Başarının yolu bir ama siz önündeki engelleri kaldırmadığınız sürece akamete uğraması çok kolay her bir serüvenin. Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıyoruz havacılıkta. Ciddi bir atılım görüyorsunuz. 1950'lere varıncaya kadar hepsinin yok olduğunu görüyorsunuz. Çok acı gerçeklerle karşılaşılıyor. Elbette bir kısmı toplumla alakalı. Tam bağımsızlık, müreffeh olmanın yolu teknolojiyi geliştirmekten geçtiğini biliyoruz. Tüm toplumun buna inanması gerekiyor. Nasıl ki futbol şampiyonasında başaracağımıza inanıyorsak, aynı şekilde bu mesele de bu kadar hayati. İnanmak yetmiyor. İnanmak için bir şeylerin olması gerekiyor. Bir kere kültürel dünyamızda bir yeri olması gerekiyor. Biz TEKNOFEST'te bu dönüşümü sağlamaya çalışıyoruz. İnsanlar kendi geleceği, çocuklarının, torunlarının için bunun çok önemli olduğunu farkında. Bugün 110 bin ziyaretçi geldi. Alan çok coşkuluymuş bugün." (Habertürk, 2022)

Selçuk Bayraktar'ın yukarıdaki ifadelerine bakıldığında da daha önce belirtilen özgüven sorununa vurgu yapıldığı görülmektedir. Tam bağımsızlık ve refah artışı gibi hedeflerin gerçekleştirilmesi için teknoloji alanının öneminin de altı çizilmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki atılımlara yapılan atıf ve günümüzdeki olumlu gelişmeler arasında da bir bağ kurma arayışının olduğu görülmektedir. TEKNOFEST etkinlikleri ile sağlanan başarı aslında tam da sektördeki dönüşüm ve atılımların toplumla paylaşılmasının sağlanmasında ve daha da önemlisi, bu festivaller vasıtasıyla katılımcıların da bu sürecin bir öznesi haline getirilmesinde saklıdır. Medyatörlük işlevinin en somut karşılığı burada karşımıza çıkmaktadır. Hem Yerli ve Milli Yeni Türkiye anlatısına hem de topluma dokunarak global-sektörel uyumlaşmasına katkı verilmektedir.

Bu bölümde, hem R.T. Erdoğan'ın hem de BAYKAR ve BAYKAR özelinde Selçuk Bayraktar'ın global-sektörel ilişkisinin uyumlaşmasındaki rolü ortaya konmaya çalışılmıştır. Medyatörlük işlevini yürüten ve birçok kurumsal yapının da paydaşı olan farklı medyatörler de bulunmaktadır. Burada yer kısıtı nedeniyle bu ikisine odaklanılmıştır. Ancak buradaki en önemli hususlardan biri, sektörde bulunan tüm oyuncular arasında (kamu ve özel sektör) etkin bir koordinasyon sağlanmaya çalışılmasıdır. Burada aynı zamanda bir söz ve eylem birliğinden de bahsetmek gerekir. Cumhurbaşkanı'nın önderliğinde ve devletin himayesinde bir bakıma tüm imkânların yerli ve milli savunma sanayiinin geliştirilmesinde seferber edildiğini ifade etmek mümkündür. Sonuç olarak sektörel referans çerçevesi Yerli ve Milli Yeni Türkiye global referans çerçevesi ile tamamen uyumlu hale gelmiştir. Değerler boyutu olarak savunma sanayiinde yerlilik ve milliliğin ön plana çıkarılması, bunun hem maddi altyapısının oluşturulması hem de milli-manevi değerlerle bu atılımın kuşatılması ileri sürülebilir. Norm olarak dışa bağımlılık oranının tedricen en düşük düzeye indirilmesi en başta ortaya konabilir. Özellikle dış politika ve ekonomi alanında tam bağımsız ve rekabetçi şekilde davranabilmek ve katma değeri yüksek ve teknoloji-yoğun ürünleri üretebilmek için bu yerleşme ve millileşmenin bir zorunluluk olması da buna eklenebilir. Algoritmalar olarak da milli savunma sanayiinde bu yerleşme ve millileşmenin sağlanması için gerekli olan devlet teşviklerinin, oyuncular arası koordinasyonun sağlanmasının ve savunma sanayii ile paralel şekilde milli bir teknoloji hamlesinin de gerçekleştirilmesinin birer formül şeklinde ortaya konması mümkündür. TEKNOFEST ve benzeri festival ve fuarlar aracılığıyla kamuoyundaki algının ve ilginin dönüştürülmesi, televizyon dizileri, reklam ve benzeri kampanyalarla da savunma sanayiindeki üstün özellikli askeri teçhizatın lanse edilmesi/tanıtılması da sektörel referans çerçevesinin imgeler boyutunu oluşturmaktadır. Günümüz itibarıyla, Milli Savunma Sanayii'ne ilişkin sektörel referans çerçevesini de "Kendi kendine yeten, yerli-milli, teknoloji üreten ve rekabetçi savunma sanayii" olarak tanımlamak mümkündür.

Sonuç

Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan itibaren Milli Savunma Sanayii’nde gerçekleşen gelişmeler ve olumlu anlamda yakalanılan ivme, hem medyada, hem siyasette hem de akademik çevrelerde dikkat ve ilgiyle karşılanmıştır. Bu ilgi ve alakanın oluşmasında AK Parti iktidarlarının söylem ve icraatları önemli bir itici güç olmakla birlikte, savunma sanayiinin sadece güvenlik politikaları ile değil, dış politika ve ekonomi gibi alanlarla olan kritik önemdeki ilişkilerinin de bunda payı vardır. Ülkenin güvenliği, jeopolitik ve jeostratejik hamleler ile ekonomideki ihtiyaçlar kapsamında savunma sanayiinin önemi son yıllarda giderek artış göstermektedir. Akademik çalışmalarda savunma sanayiine ilişkin tarihsel bakış açısından güncel politikalara, sayısal ve istatistikî veri analizlerinden sektörel faaliyetlere uzanan geniş yelpazede bir literatür oluşmuş durumdadır. Bu çalışmada da sözü edilen eserlerin bazılarında yararlanılmış olmakla birlikte savunma sanayiindeki gelişmeler esasen kamu politikası analizi çerçevesinde ele alınıp işlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede de referans çerçevesi yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu yaklaşımın sunmuş olduğu kuramsal ve analitik araçlar sayesinde savunma sanayii alanındaki gelişmeler sadece sektörel açıdan ve diğer politika alanları ile siyasetten soyutlanmış bir biçimde değil aksine bunlarla ilişkilendirilerek incelenmeye çalışılmıştır. Teknik ve niceliksel verilere dayalı “apolitik” bir değerlendirme yerine Türkiye’nin özellikle son yirmi yılda yaşamış olduğu siyasi, ideolojik ve kurumsal dönüşümler ve siyasi söylemler ile bir bütünlük yakalanması amaçlanmıştır. Tam da bu noktada Türkiye’de bir anlatı olmanın ötesine geçerek global bir referans çerçevesine dönüşen Yerli ve Milli Yeni Türkiye kavramı ve savunma sanayiinin bununla olan bağıntıları ve entegrasyonu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken savunma sanayii alanındaki tarihsel arka plana, AK Parti iktidarları döneminden önceki kurumsal, yasal ve stratejik gelişmelere de önem verilmiştir. Eğer bir değişimden söz ediliyorsa geçmişin buradaki işlevi de göz ardı edilmemiştir. AK Parti hükümetlerinin bu alandaki politikalarını ayırıştırıcı özelliği ise geçmişte de benimsenmeye çalışılmış olan stratejik planlama ve eylemlerin daha hızlı ve yoğun bir biçimde hayata geçirmeyi başarmış olmasında gizlidir. Değişimin işaret edileceği yer burasıdır. Yerli ve Milli Yeni Türkiye global referans çerçevesi ile sektörel düzeyde belki de en ileri düzeyde uyumlaşmanın sağlandığı alanlardan biri savunma sanayii olmuştur. Burada daha da cesur bir ifadeyle bir “başarı hikâyesinin” yazıldığını ifade etmek herhalde abartılı olmayacaktır. Siyasi iktidarın topluma teklif ettiği “yerliliğe” ve “milliliğe” dayalı bir kalkınma ve siyaset anlayışının ikna ediciliğini ve kapsayıcılığını ortaya koyma noktasında savunma sanayii en çok yararlanan alanlardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Global referans çerçevesi ve sektör arasında sağlanan bu başarılı bütünlüşme aynı zamanda hegemonik eylemlerin de bir sonucu ve bir bakıma da yansımasıdır. Referans çerçevesi yaklaşımında da bu hegemonik eylemlerin önemine çalışmanın ilk kısmında değinilmiştir. AK Parti 2002 yılından itibaren iktidarını güçlendirebildiği ve sürdürülebilir kılabildiği

ölçüde savunma sanayii gibi alanlarda önemli atılımları gerçekleştirebilmiştir. Siyasi iktidarın güçlenmesine paralel olarak sektörel düzeyde de siyasi iktidarın söylem ve stratejileri ile uyumlu hareket edebilen aktör ve oyuncuların rolünün artması ve bunların savunma sanayii sektörünü global referans çerçevesine entegre edebilmeleri söz konusu olmuştur. Çalışmanın son bölümünde global ile sektörel arasındaki bu “medyasyon” faaliyetine örnek olarak her iki düzlemde de eylem ve söylem üreten aktörlere örnek verilmiştir.

Siyasi iktidarın 2002’den itibaren artan orandaki meşruiyetinin ve biriktirdiği gücün hegemonik bir niteliğe kavuşturulmasında Yerli ve Milli Yeni Türkiye referans çerçevesinin yerleşik ve baskın hale gelmesinin önemi ve işlevi büyüktür. Enerji politikalarından dış politikaya, kalkınma ve altyapı projelerinden kültür alanındaki arayışlara kadar ortaya konulmaya çalışılan birçok politikanın ikna ve rıza üretim kapasitesinin oluşumunda bu işlev en net şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın da değeri siyaseti, siyaset (policy) ve siyaset (politics) arasındaki ilişki üzerinden okumaya çalışması olarak ortaya çıkmaktadır. Referans çerçevesi yaklaşımının benimsenip tatbik edilmesiyle göz önünde olan bir kamu politikasının arkasında bulunan siyasal, kurumsal, tarihsel ve bilişsel (fıkrî, ideolojik) unsurların analize dâhil edilebilmesi mümkün hale gelmiştir.

Çalışmanın ilk kısmında 2002’den itibaren siyasi iktidarın benimsediği ve geliştirdiği söylem ve bu doğrultudaki politikalarının dönemsel ve konjonktürel ihtiyaçlara uygun bir biçimde değişkenlik arz ettiği ifade edilmişti. İktidarın ilk dönemlerinde (2002-2013/2015/2016) küresel ölçekte de egemen konumda olan liberal politikaları önceleyen ve piyasa odaklı olan global referans çerçevesi ile bir uyumun arandığını belirtmiştik. Ancak 2013’ten itibaren ve de özellikle 15 Temmuz 2016 Darbe ve İşgal Girişimi’ni takiben Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte milliyetçi-muhafazakâr değerlerin daha ön plana çıkarıldığı hatta liberal söylem ve değerlerden milliyetçi-muhafazakâr bir çizgiye geçildiğini ifade etmiştik. Günümüz itibarıyla ulusal ölçekte finans, ekonomi ve benzeri alanlarda neoliberal politika ve uygulamalardan tamamen uzaklaşıldığını söylemek güçtür. Ancak yukarıda da değinildiği üzere güvenlik ve dış politika gibi alanlarda, enerji politikalarında, kültür ve sivil toplum gibi alanlarda yerlilik ve millilik iddiasının güçlü bir biçimde hayata geçirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Dışa bağımlılığın hem ekonomik hem de sosyal bakımdan yönetilmesinin giderek güçleştiği alanlarda yerlilik ve millilik ön planda tutulurken, yüksek ölçekli altyapı projeleri ve şehir hastaneleri gibi konularda neoliberal pratik ve çözümlerin (Kamu-Özel Ortaklığı / *Public-Private Partnership* vb.) de tercih edilmeye devam edildiğinin de altının çizilmesi önemlidir. Bu çerçeveden bakıldığında hâlihazırdaki çalışmanın, Yerli ve Milli Yeni Türkiye iddiasını ve söylemini ulusal ölçekte daha eleştirel bir biçimde ele alabilecek ve bu global referans çerçevesinin farklı sektörlerde nasıl bir etkide bulunduğunu açıklayabilecek çalışmalarla birlikte, diğer ülke

örneklerinde buna benzer söylem ve politikaları karşılaştırmalı bir biçimde inceleyecek çalışmalara da ışık tutabilmesi temenni edilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Fethi Ufuk Özışık: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Fethi Ufuk Özışık: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Özışık, F. U. (2023). Kamu politikası analizinde referans çerçevesi ve Türkiye örneği: “yerli ve milli” yeni Türkiye’de yükselen milli savunma sanayii politikaları. *Akademik Hassasiyetler*, 10(23), 523-559. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1351462>

Kaynakça

AK Parti. (2018). *Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve genel seçimler seçim beyannamesi*. 18 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/media/318779/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> adresinden edinilmiştir.

Ak Parti Onikişubat İlçe Başkanlığı (2019, 30 Nisan). *Cumhurbaşkanımız Erdoğan, IDEF’19 14. Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı’nda konuştu*. Erişim. 18.08.2023 <https://akpartionikisubat.org/article.php?i=28>

Altıok, M. (2007). Neoliberal yapısal uyum sürecinde son evre: AKP hükümeti. *Toplum ve Demokrasi*, 1(1), 57-72.

Ataay, F. (2015). Neoliberal reformlar, devletin yeniden yapılandırılması ve kamu hizmetlerinde dönüşüm. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (30) 20-39.

Bayraktar, U. (2013). Özgün bir siyasal bilim ekolü geliştirmek adına bir ilham kaynağı olarak Fransız kamu politikası analizi yazını. M. Yıldız,

- M. Z. Sobacı (Ed.). *Kamu politikası* içinde (s.114-128). Adres Yayınları.
- Bedirhanoglu, P. (2009). Türkiye’de neo-liberal otoriter devletin AKP’li yüzü. İ. Üzgel, B. Duru (Ed.). *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu* içinde (s. 39-64). Phoenix Yayınevi.
- Bora, T. (2017). Muhafazakâr yerlilik söylemi. T. Bora, M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce Cilt:5 Muhafazakârlık* içinde (s. 445-465). İletişim Yayınları.
- Cengiz, F. Ç. (2018). The politics of development of Turkey’s indigenous and national (*yerli ve milli*) defense industry. L. Bilici., R. Pehlivanlı , D. Zorlutuna (Ed.). *Innovation and global issues with multidisciplinary perspectives* içinde (s. 99-112). Peter Lang GmbH.
- CNN Türk. (2018, 16 Eylül). *Selçuk Bayraktar, Türkiye'nin milli teknoloji hamlesini anlattı.*
<https://www.youtube.com/watch?v=I4gXhOEIHiE&t=3272s>
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik derinlik Türkiye'nin uluslararası konumu* (107. Basım). İstanbul: Küre Yayınları
- Eissenstat, H. (2017, 12 Nisan). *Erdoğan as autocrat: A very Turkish tragedy (Report)*. *POMED*. 18 Ağustos 2023 tarihinde <https://pomed.org/publication/report-erdogan-as-autocrat-a-very-turkish-tragedy/> adresinden edinilmiştir.
- Ekonomim. (2023, 24 Eylül). *Türkiye silah satışını en çok artıran ikinci ülke.*
<https://www.ekonomim.com/sectorler/savunma-sanayi/turkiye-silah-satisini-en-cok-artiran-ikinci-ulke-haberi-709184>
- Eksilmez, İ. (2020). *Bir referans çerçevesi olarak “yerli ve milli” ve Milli Savunma Sanayii sektörüne yansımaları* [yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Esen, B & Gümüşçü, Ş. (2016). Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*, 37(9), 1581-1606, <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1135732>
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*: Ed. and Transl. By Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. G. Nowell-Smith, & Q. Hoare (Eds.). International Publishers.
- Habertürk. (2022, 30 Ağustos). BAYKAR Teknoloji lideri Selçuk Bayraktar'dan Habertürk TV'e açıklamalar.
<https://www.haberturk.com/baykar-teknoloji-lideri-selcuk-bayraktar-dan-haberturk-tv-e-aciklamalar-3516202-ekonomi>
- Hassenteufel, P. (2021). *Sociologie politique de l'action publique*. 3ème Edition. Armand Colin.
- İpek, İ. (2021). Türkiye’de siyasetin kutuplaşması ve karizmatik otorite. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 17(1), 65-80

- Jobert, B. & Muller, P. (1987). *L'Etat en action, politiques publiques et corporatismes*. Presses Universitaires de France.
- Milliyet. (2009, 19 Mayıs). *İsrail'le Heron krizi*.
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/israil-le-heron-krizi-1096446>
- Muller, P. (2013). *Les politiques publiques*. Presses Universitaires de France. 10ème Edition.
- Muller, P. (2000). L'analyse cognitive des politiques publiques. Vers une sociologie d'action publique. *Revue Française de Sciences Politiques*, 50(2), 235-254
- Özaydın, M. H. ve Albayrakoğlu, E.P. (2021). Türkiye'de değişen güvenlik algıları ve dönüşen savunma sanayi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 18-37
- Özbudun, E. (2015). Turkey's judiciary and the drift toward competitive authoritarianism. *The International Spectator*, 50(2), 42-55, <https://doi.org/10.1080/03932729.2015.1020651>
- Özışık, F. U. (2021). The new Turkey narrative and the hegemonic struggle of justice and development party and Erdoğan: A gramscian perspective (2002-2019). *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:26 Sayı:102 215-240 <https://doi.org/10.36484/liberal.894173>
- Özışık, F. U. (2012). *L'eupéanisation de la politique de développement régional en Turquie* [doktora tezi]. Université Aix-Marseille, Institut d'Etudes politiques d'Aix-en-Provence.
- Pınar, L. (2018). Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki gelişiminin Türk dış politikasına olan etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(4), 2356-2369.
- SASAD. (2017). *Savunma ve havacılık performans raporu*. 19 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/storage/reports/bPIYjWH9pM8Wz6jSUA9SqB9IFhkuYRGf9RML0Nuk.pdf> adresinden edinilmiştir.
- SASAD. (2022). *Savunma ve havacılık performans raporu*. 27 Eylül 2023 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/storage/reports/GWW934fpmW0pAIVdQjrluSwPvXaGRblGP7UEcNw5.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Savunma Sanayii Müsteşarlığı. (t.y.). *2012-2016 Stratejik plan*. 19 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/61/Savunma+Sanayi+Baskanligi> adresinden edinilmiştir.
- Savunma Sanayii Müsteşarlığı. (t.y.). *2017-2021 Stratejik plan*. 19 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/61/Savunma+Sanayi+Baskanligi> adresinden edinilmiştir.
- Seren, M. (2020). The rise of the Turkish defense industry in the AK Party era: Causes, context and strategic implications. Kılıç B. Kanat, B.

- Duran (Ed.). *AK Party years in Turkey domestic and foreign policy* içinde (s. 363-395). Seta Publications.
- Seren, M. (2018, 14 Mayıs). Osmanlı'dan günümüze savunma sanayii. 26 Ağustos 2023 tarihinde <https://m5dergi.com/kapak/osmanlidan-gunumuze-savunma-sanayii/> adresinden edinilmiştir.
- Seren, M. (2021). Politics, industry and academia: Examining dynamics of Turkish defense industry's great leap forward in the post- 2002 Era. *Bilig*, 96, 93-119. <https://doi.org/10.12995/bilig.9604>
- Somer, M. (2016). Understanding Turkey's democratic breakdown: old vs. new and indigenous vs. global authoritarianism. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(4), 481-503.
- Surel, Y. (2006). Approche cognitive. Bussaguet, Jacquot, Ravinet (Ed.), *Dictionnaire des politiques publiques*. Paris Sciences Po içinde (s. 90-97).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000)*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)*. Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2020, 12 Kasım). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'ASELSAN Yeni Sistem Tanıtımları ve Tesis Açılışları Töreni'ne katıldı*. 19 Ağustos tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yemel_basin/detay/cumhurbaskani-erdogan-aselsan-yeni-sistem-tanitimlari-ve-tesis-acilisleri-torenine-katildi adresinden edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023, 9 Ocak). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Yeni Nesil Fırtına Obüsleri Teslimat Töreni"nde konuştu*. 18 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-yeni-nesil-firtina-obusleri-teslimat-torende-konustu> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı. (2019). *2019-2023 Stratejik plan*. 19 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/MyContents/V_20191213172155589241.pdf adresinden edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. 19 Ağustos 2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf adresinden edinilmiştir.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. Ankara.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). *2023 sanayi ve teknoloji stratejisi*. 19 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/SanayiStratejiBelgesi2023> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020, 13 Kasım). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'ASELSAN Yeni Sistem Tanımları ve Tesis Açılışları Töreni'ne katıldı*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskani-erdogan-aselsan-yeni-sistem-tanitimlari-ve-tesis-acilisleri-torenine-katildi
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023, 9 Ocak). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Yeni Nesil Fırtına Obüsleri Teslimat Töreni"nde konuştu*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-yeni-nesil-firtina-obusleri-teslimat-torende-konustu>
- Ulusal Kanal (2023, 30 Mayıs.) *AK Parti'den onuncu yıl nutku videosu* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Frh2AurOL1Q&ab_channel=Ulus alKanal
- Yeşiltaş, M. (2023, 22 Nisan). *Türkiye eksenli ve güçlendirilmiş stratejik özerklik*. 19 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.setav.org/turkiye-eksenli-ve-guclendirilmis-stratejik-ozerklik/> adresinden edinilmiştir
- Yıldırım, D. (2009). *AKP ve neo-liberal popülizm. AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu* içinde (s. 66-107). Phoenix Yayınevi.
- Yıldırım, Y. (2012). İletişimsel eylem kuramı ışığında siyasal iletişim ve AK Parti örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 7(1), 195-226.

Extended Abstract

The AK Party and President Erdoğan has always given great importance to the definition and spread of the ideological and cognitive aspect of their political action as soon as they came to power in 2002. From 2002 to the present day, it is possible to summarize this effort in terms of communication and political propaganda in two major periods. The first episode is marked by the democratic, administrative and economic reforms that allowed the AK Party to overcome the obstacles led by the status quo which brings together the military and bureaucratic elites as well as the main opposition party, the CHP (Republican People's Party). The economic, political and electoral successes of this first episode can be described as the emergence of "New Turkey" in the face of the political and elitist *establishment* baptized as "Old Turkey". All these democratic and economic

advances were also supported by the good relations carried out with the European Union and the Western countries. While with the Gezi protests of 2013, followed by the elections of June 7, 2015 and then following the missing military *coup* of 2016 led by the FETÖ, a second episode entered into force. This period, unlike the liberal values adopted during the previous period, is marked by the adoption and dissemination of norms and discourses referring rather to nationalist and conservative values. Consequently, one of the main objectives is the defense of national unity and the survival of the state in the face of various dangers and threats. Then the New Turkey narrative will be modified with the integration of "native" and "national" adjectives. The coalition formed with the Nationalist Party (MHP) and the adoption of the presidential system accentuates this new political posture. Therefore, the "New Turkey, native and national" will be used as a discursive weapon in the hegemonic struggle of the AK Party and its supporters with the former elites and defenders of Old Turkey. At the same time, the New Turkey narrative goes beyond its discursive capacity by influencing many public policies. From now on, all public policies and all sectoral actors are forced to adapt to this global *référentiel*. From economic policies to energy policies, from foreign policy to technological policies, sectoral objectives and orientations must align with nationalist and conservative references. The reduction of dependence on international markets in many sectors is promoted. Being able to act in a "strategically autonomous" way now makes the main objective of foreign policy. From the production of an automobile with national resources to military operations in Syria, it is possible to observe the realization of these political ambitions. In this context, the National Defense Industry presents itself as the pupil of these sectoral transformations. Based on the decisions adopted in 2004 by the Government of the AK Party and its President R.T. Erdoğan, the campaign to reduce the dependence on the sector to the Western countries as well as to the other suspected partners has been launched. In two decades, the objectives defined in the five -year plans and in strategic documents have been successfully achieved. This sector has indeed become the most mentioned subject in the AK Party electoral campaigns by its significant advances in order to seduce populations. Two other sectors of public policy also played a catalyst role in this evolution. The paradigm shift concerning foreign policy which aims to qualify Turkey as a great regional power has played an important role. This vision of foreign policy requires a powerful army whose arsenal and equipment must come from national resources and initiatives. Second, the Turkish economy, in the context of the economic crisis, must rely on exports. With considerable advances, the National Defense Industry began to contribute to this vital objective of the economy by exporting equipment and military products abroad.

Indeed, in this work, the main interest would be to analyze the emergence of the New Turkey narrative as a new *référentiel global* in Turkey. In this perspective, the National Defense Industry will be the subject of this analysis as a public policy sector which is gradually adapting to this

référentiel. To what extent and how does this sectoral adaptation become possible and efficient? What are the historical processes in this sector that determined this change made from the 2000s? How to interpret the conjunction of these developments with other public policies such as foreign policy and economic policies? What are the "*médiateurs*" who constitute the global-sectoral report? What is the contribution of these sectoral successes in the hegemonic struggle of the AK Party and President R.T. Erdoğan?

Theoretically, the approach of "*référentiel*" has adopted in this analysis. The text will be made up of three parts. In the first part, attention will be paid to the definition and emergence of the New Turkey narrative as well as to its impact on public policies. Second, it will be a question of presenting policies concerning the National Defense Industry in a historical perspective by referring to the institutional and strategic aspects as well as the regulations which determine political action in this area. Finally, the attention will be paid to the integration of the defense industry sector into the *référentiel global* through the analysis of the selected *médiateurs* (R.T. Erdoğan and Baykar-Selçuk Bayraktar) which constitute the global-sectoral report. On the methodological level, qualitative analysis has been applied. The historical perspective has been implemented. At the same time, quantitative data relating to the defense industry sector were mentioned by referring to the five -year plans and strategic documents. The demonstration was also based on different extracts from the speeches made by the actors who played the role of *médiateurs*.